

Archeologienota
Verslag van Resultaten
bureauonderzoek: 2018K311

Aalst Hopmarkt 23-25

Pieter Laloo & Davy Herremans

Colofon

Project:
Aalst Hopmarkt 23-25

Opdrachtgever:
ABS Bouwteam

Uitvoerder:
GHENT ARCHAEOLOGICAL TEAM bvba (GATE)
Pieter Laloo & Davy Herremans

© 2018 - GHENT ARCHAEOLOGICAL TEAM bvba
Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt worden onder enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie, zonder toestemming van Ghent Archaeological Team bvba.

Inhoud

Bureauonderzoek	3
1. Beschrijvend gedeelte	3
1.1. Administratieve gegevens	3
1.2. Ligging	6
1.3 Archeologische voorkennis	6
1.4. Onderzoeksopdracht	6
1.4.1. Aanleiding vooronderzoek	6
1.4.2. Vraagstelling	6
1.4.3. Randvoorwaarden	6
1.4.4. Geplande werken en bodemingrepen	7
Bestaande toestand	7
Geplande werken	8
1.5. Onderzoeksstrategie en –methode	13
1.5.1. Landschappelijke situering	13
1.5.2 Historisch-cartografische situering	14
1.5.3. Archeologische situering	14
2. Assessmentrapport	14
2.1. Methoden, technieken en criteria	14
2.2. Conservatie-assessment	15
2.3. Assessment van het onderzochte gebied	15
2.3.1. (Stads)landschappelijke situering	15
2.3.1.2. Geologie	17
2.3.1.2.Bodemtype	17
2.3.1.3. Bodemerosie	19
2.3.1.4. Bodemgebruik	19
2.3.2 Historisch-cartografische situering	20
2.3.3. Archeologische situering	26
2.3.4. Datering en interpretatie van het onderzochte gebied	30
2.3.5. Synthese	31
3. Bibliografie	32
3.1 Literatuur	32
3.2 Historisch kaartmateriaal	33
4. Lijst van figuren	34

Bureauonderzoek

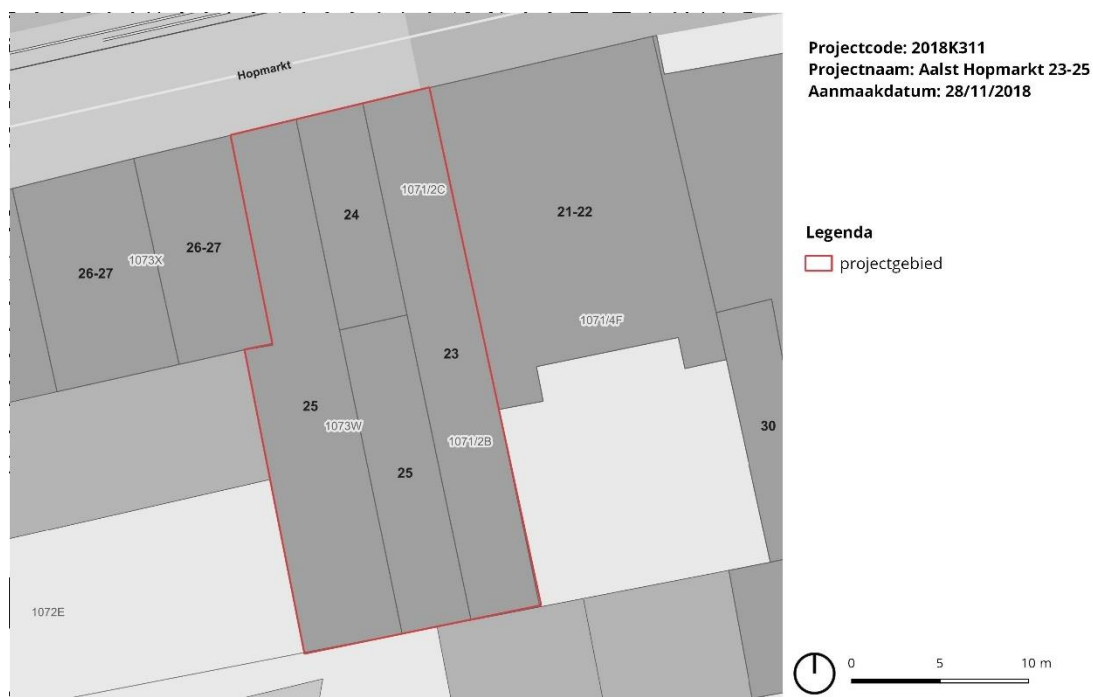
1. Beschrijvend gedeelte

1.1. Administratieve gegevens

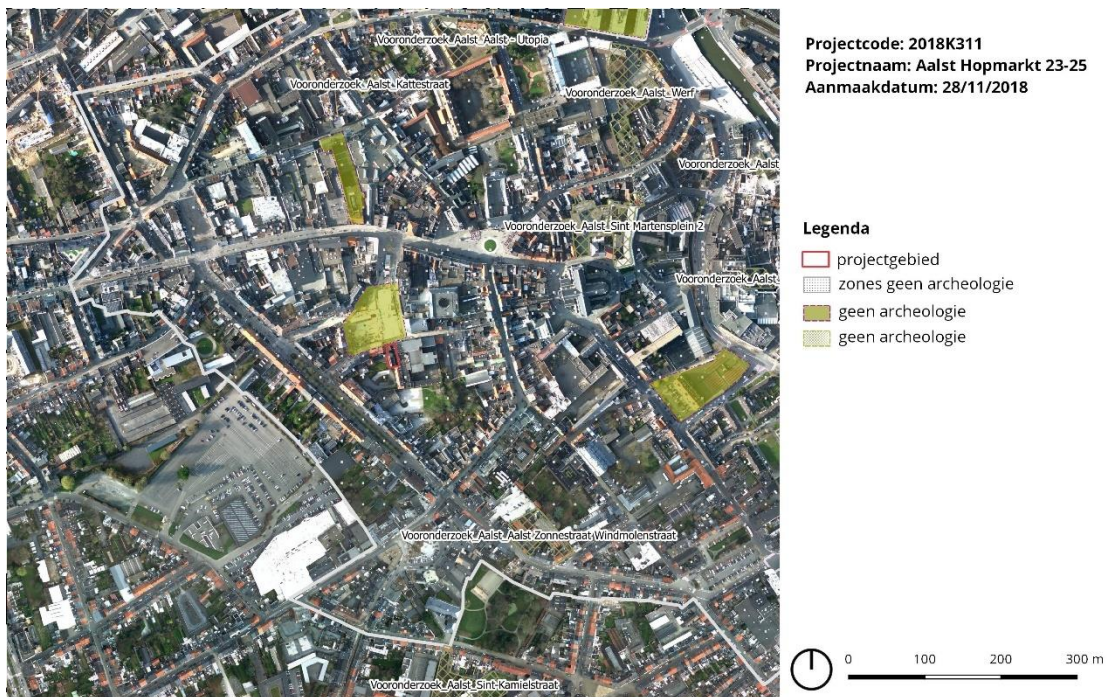
Initiatiefnemer	ABS Bouwteam Schoonzichtstraat 33 9000 Gent
Projectcode	2018K311
Sitecode	AA-HOP-2018
Nummer van het wettelijk depot of buitenlands equivalent hiervan	nvt
Erkend archeoloog	Pieter Laloo OE/ERK/Archeoloog/2015/00074
Locatie projectgebied	Hopmarkt 23-24-25 9300 Aalst
Bounding box	xMin,yMin 4.03729,50.9369 : xMax,yMax 4.03755,50.9372
Oppervlakte percelen	378.30 m ²
Kadaster	Aalst, Afdeling 1, Sectie A , nr. 1071/2B;1071/2C;1073/W;1073/K
Termijn onderzoek	28/11/2018-13/12/2018
Thesauri Inventaris Onroerend Erfgoed	Bureauonderzoek
Onderdeel archeologische zone	Ja, historische stadskern Aalst
Verstoorde zones	Er situeren zich verstoorde zones binnen het projectgebied. Er is geen aanduiding van gekarteerde zones waar geen archeologie meer te verwachten is.
Topografische kaart	figuur 1
Kadasterkaart	figuur 2

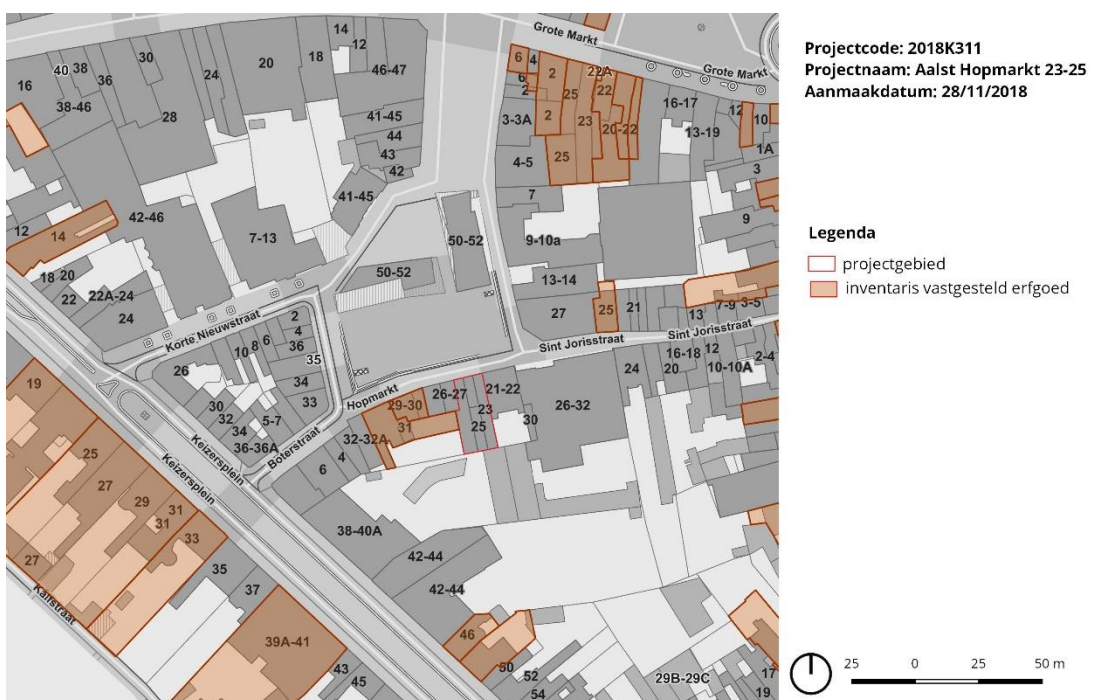
Figuur 1 het onderzoeksgebied voorgesteld op de topografische kaart (© geopunt)

Figuur 2 het projectgebied en de andere deelprojecten op het hedendaags kadaster (© geopunt)

Figuur 3 het projectgebied aangeduid op de hedendaagse orthofoto met de gebieden waar geen archeologie te verwachten valt en de grenzen van de archeologische zones (© geopunt)

Figuur 4 het projectgebied aangeduid op de GRB-basiskaart met de items uit de vastgestelde inventaris bouwkundig erfgoed (© geopunt)

1.2. Ligging

Het projectgebied situeert zich op grondgebied Aalst, deelgemeente Aalst. De terreinen bevinden zich in de archeologische zone 'Historische stadskern van Gent, meer bepaald langs de Hopmarkt 23-25. De percelen zijn gekend bij het kadaster onder de nummers: Aalst, Afdeling 1, Sectie A, nr. 1071/2B;1071/2C;1073/W;1073/K.

1.3 Archeologische voorkennis

Het projectgebied maakt deel uit van een vastgestelde archeologische zone en omvat geen zones waar geen archeologie te verwachten valt (Figuur 3). Binnen het projectgebied werden geen archeologische waarnemingen gedaan. Voor de omgeving werden een aantal archeologische vindplaatsen opgenomen in de CAI (zie infra) en zijn er een beperkt aantal bekrachtigde archeologienota's of nota's voorhanden. Diverse panden in de omgeving werden opgenoemen in de vastgestelde inventaris bouwkundig erfgoed.

1.4. Onderzoeksoopdracht

1.4.1. Aanleiding vooronderzoek

ABS Bouwteam plant een nieuwbouw handelszaak en meergezinswoning langs de Hopmarkt te Aalst. De totale oppervlakte van de percelen betreft 378.30 m² (>300m²) en meer dan 100m² wordt geroerd door geplande werken met ingreep op de bodem. De opmaak van een archeologienota is dan ook verplicht gezien het projectgebied zich in een vastgestelde archeologische zone bevindt.

1.4.2. Vraagstelling

Doel van dit bureauonderzoek is om na te gaan wat het archeologisch potentieel is van het projectgebied op basis van historisch-cartografische bronnen en gepubliceerde archeologische en landschappelijke data. Op deze manier wordt nagegaan (i) of verdere maatregelen in het kader van archeologisch (voor)onderzoek nodig zijn en (ii) welke dimensie die aannemen. Het bureauonderzoek start vanuit volgende vraagstelling :

- Wat is op basis van de bestaande bronnen het archeologisch potentieel van het projectgebied?
- Wat is de bewaringstoestand van de bodem en eventuele archeologische site(s)?
- Welke impact hebben de geplande werken op het eventuele archeologisch erfgoed?
- Biedt het projectgebied een potentieel op kennisvermeerdering?
- Wat is het kader waarin dit kennispotentieel kan of moet geëxploiteerd worden?

1.4.3. Randvoorwaarden

Deze archeologienota beperkt zich tot een bureauonderzoek. Verder vooronderzoek met of zonder ingreep op de bodem kon niet worden georganiseerd voorafgaand aan de aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning omwille van praktische redenen: op de terreinen bevinden zich momenteel een loods. Terreinwerk is niet mogelijk

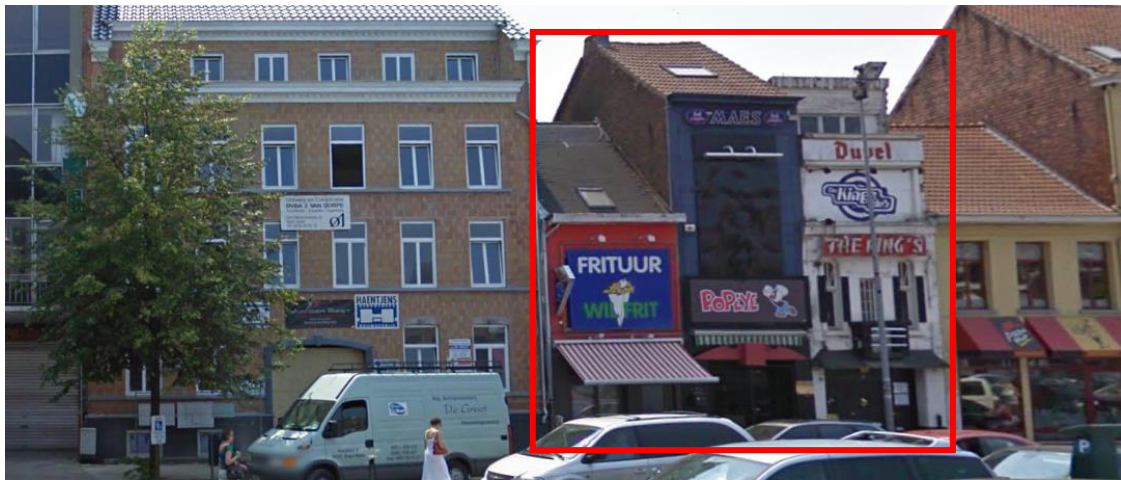
voorafgaand aan de sloop die eveneens wordt vergund binnen de geplande omgevingsvergunning.

Het bureauonderzoek beperkt zich tot gepubliceerde of tenminste toegankelijk bronnen.

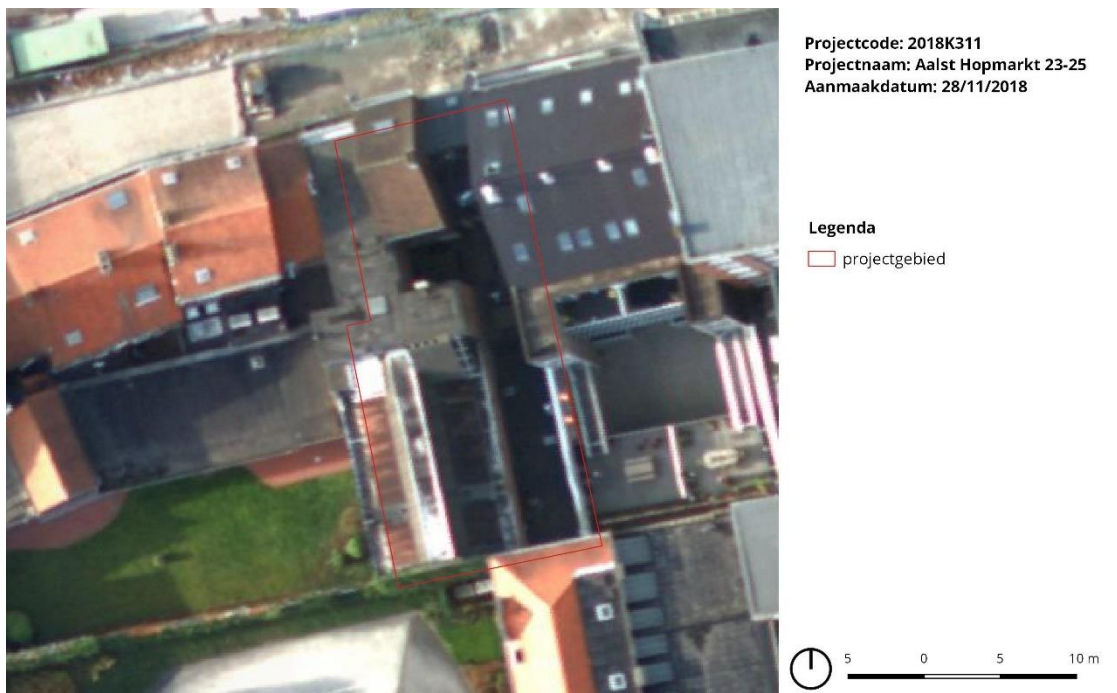
1.4.4. Geplande werken en bodemingrepen

Bestaande toestand

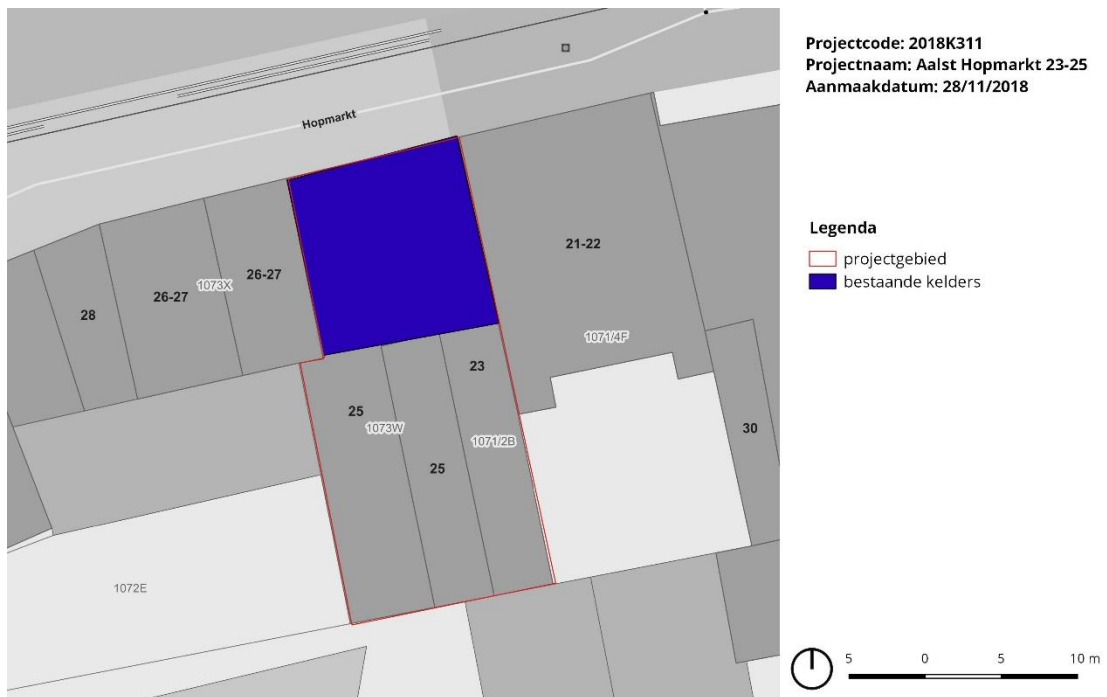
Momenteel bevindt zich op de betrokken perceel drie rijwoningen met daarachter een dichte koterij die vrijwel de volledige oppervlakte van de percelen invult. De drie panden zijn langs de straatkant over de volledige breedte onderkelderd tot op een diepte van +/- 12m ten op zichte van de rooilijn.

Figuur 5 bestaande toestand: zicht vanop de Hopmarkt

Figuur 6 recente orthofoto met detail van de bestaande huizen en koterij (© geopunt)

Figuur 7 hedendaags kadaster met aanduiding van de bestaande kelders (© geopunt)

Geplande werken

De geplande werken voorzien in de sloop van de huidige panden en de constructie van een nieuwbouw met op het gelijkvloers een handelsruimte en overdekte parking, en op de verdiepingen een appartement (niveau 1) en een penthouse (dakniveau).

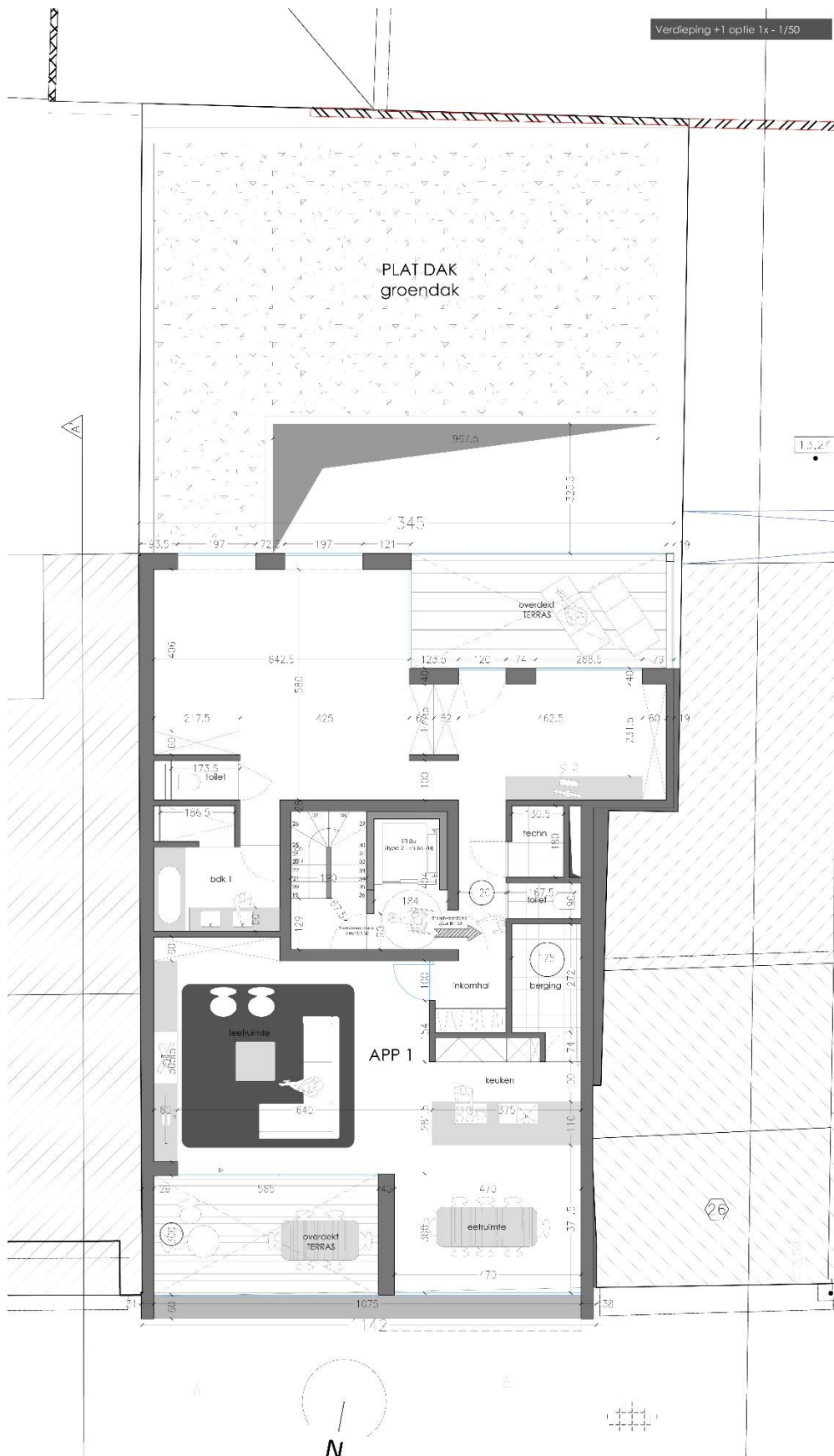
Werken met de voornaamste impact zijn:

- Sloop bestaande panden
- Funderingswerken nieuwbouw
- Vloerplaat nieuwbouw
- Aanleg riolering en RW-afvoersysteem

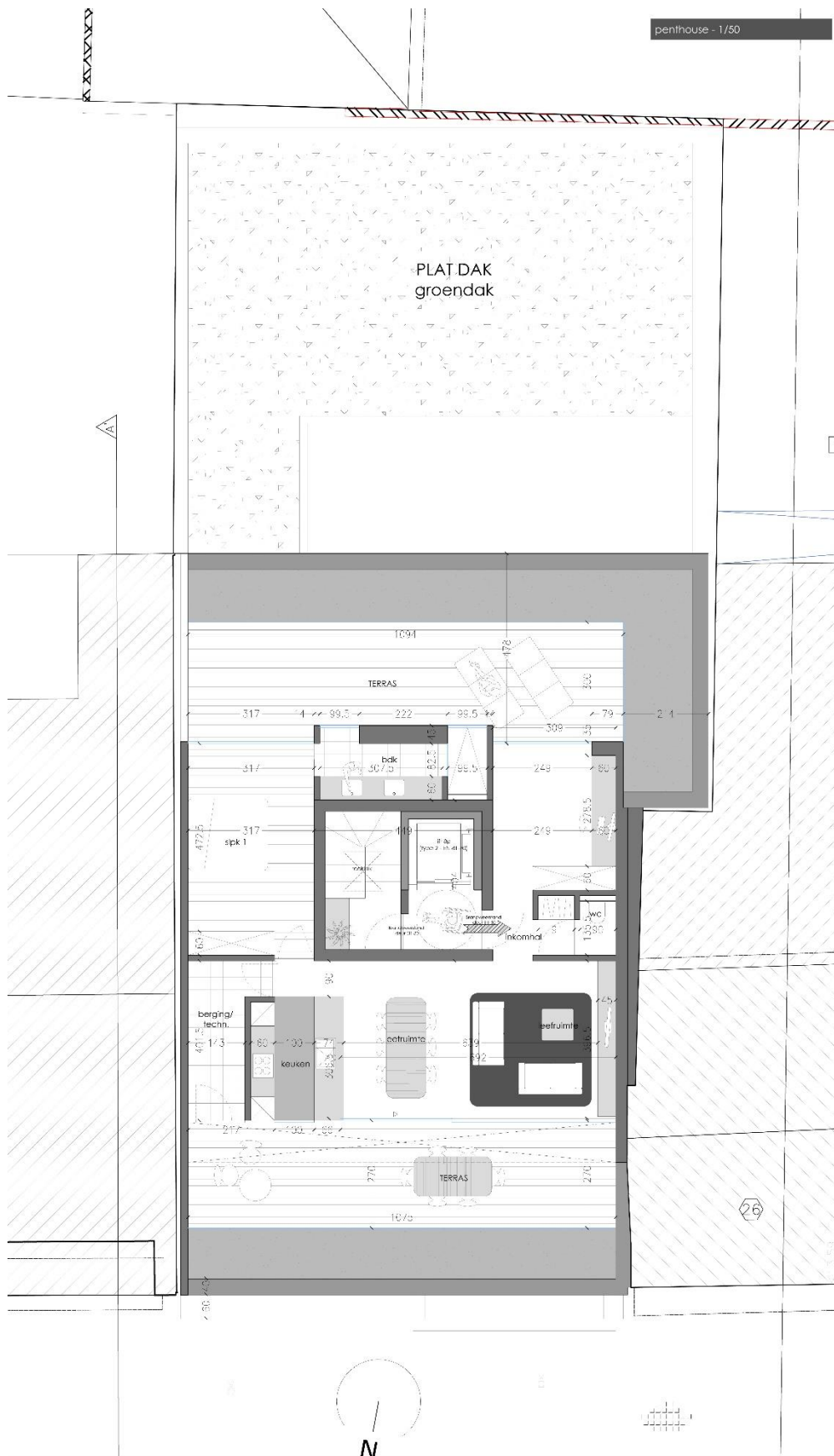
Type en diepgang van de fundering wordt bepaald tijdens stabiliteitsonderzoek. Daarom wordt in het assesment en advies uitgegaan van een integrale versterking tot op niveau van de moederbodem.

Figuur 9 Nieuwe toestand: niveau 0 (©ABS Bouwteam)

Figuur 10 Nieuwe toestand: niveau 1 (©ABS Bouwteam)

Figuur 11 Nieuwe toestand: niveau 2 (©ABS Bouwteam)

1.5. Onderzoeksstrategie en –methode

Het bureauonderzoek werd uitgevoerd door Pieter Laloo, OE/ERK/Archeoloog/2015/00074 en Herremans Davy, erkend bij erkenningsnummer OE/ERK/Archeoloog/2017/00166

De nota werd opgemaakt op PC met Office- en Adobe-software. Het bijhorend kaartmateriaal werd aangemaakt in een GIS-omgeving (QGIS). In die GIS werden de digitale ontwerpplannen ingeladen en geprojecteerd ten opzichte van diverse kaartlagen die raadpleegbaar zijn op www.geopunt.be, www.dov.vlaanderen.be, <https://geo.onroerendergoed.be/> en de website van de centraal archeologische inventaris (CAI).

Voor de diverse onderdelen van het assessment werden diverse bronnen gebruikt. Deze worden hieronder verder opgesomd en toegelicht. De bronnen en hun correcte bibliografische referentie zijn opgenomen in de bibliografie (§ 3) op het einde van dit verslag.

1.5.1. Landschappelijke situering

De basis voor de landschappelijke situering vormen de diverse cartografische bronnen, met name:

- Tertiair geologische kaart
- Quartair geologische kaart
- Bodemkaart van België
- Potentiële Bodemerosie
- Bodembedekkingskaart
- DHMVII – DTM 1m kaartblad 22
- Topografische Kaart van België 1:10 000, kaartblad 22. Gent

Bij het consulteren van dit kaartmateriaal werd gebruik gemaakt van volgende tekstuele toelichtingen:

- De Moor G. 2000, Quartairgeologische Kaart van België, Vlaams Gewest, Verklarende tekst bij het Kaartblad 22 Gent (1/50.000), in opdracht van Ministerie Vlaamse Gemeenschap, Departement EWBA Administratie Economie, Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie.
- Jacobs P., De Ceukelaire M., De Breuck W. & De Moor G. 1996, Toelichting bij de geologische kaart van België. Vlaams gewest. Kaartblad 22. Gent (Schaal 1: 50 000), in opdracht van Ministerie Vlaamse Gemeenschap, Departement EWBA Administratie Economie, Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie.
- Van Ranst E. & Sys C. 2000, Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart (Schaal 1:20 000), Gent.

Deze bronnen, zowel cartografisch als tekstueel, werden gebruikt omdat ze direct relevant waren ten aanzien van de uiteenlopende inhoudelijke aspecten (geologie, bodemkunde, bodemerosie, bodemgebruik, hydrografie en geomorfologie) en van de landschappelijke situering in de assessment.

1.5.2 Historisch-cartografische situering

Volgend kaartmateriaal werd aangewend bij de historisch-cartografische situering van het projectgebied:

- stedenatlas, 1559, J. van Deventer
- Beschrijving van de Nederlanden, 1581, L. Guicciardini
- Civitates orbis terrarum, 1588, F. Hogenberg en G. Braun
- Flandria Illustrata, 1641, A. Sanderus
- Carte topographique de la partie de la Belgique comprise entre Gand et Tournay, Maestricht et Liège ... 1745-1748, J. Villaret
- Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik, 1771-1778, J. J. F. graaf de Ferraris
- Atlas der buurtwegen, 1843-1845
- Cartes topographiques de la Belgique, 1846-1854, P. Vandermaelen
- Atlas cadastral parcellaire de la Belgique, 1842-1879, P.C. Popp
- Primitief kadasterplan 1830, anoniem

Een aantal parameters werden in acht genomen bij de selectie van het historisch-cartografisch bronmateriaal: relevantie, chronologische spreiding en toegankelijkheid. De hierboven opgesomde cartografische bronnen zijn in de eerste plaats gekozen om een zo breed mogelijk diachroon overzicht te genereren van de bewoningsgeschiedenis in het projectgebied. Voor Gent is een uitgebreide collectie aan kaartmateriaal voorhanden. Een selectie werd gemaakt van kaarten die ook daadwerkelijk het projectgebied gedetailleerd in brengen. Verder werd de toegankelijkheid van de cartografische bronnen in acht genomen. Voorkeur werd gegeven aan reeksen die vlakdekkend zijn gekarteerd, maar vooral ook vrij te raadplegen zijn en als gevolg in dit rapport kunnen afgebeeld worden. Bijkomend werd gebruik gemaakt van kaartmateriaal ontsloten via Cartesius (www.cartesius.be).

1.5.3. Archeologische situering

Voor de archeologische situering werd gewerkt met de databank van het Centraal Archeologisch Inventaris (CAI). Deze inventaris is het centrale verzamelpunt van alle archeologische data in Vlaanderen en bijgevolg een relevante startpunt voor bureauonderzoek. Aanvullend werd gebruik gemaakt van beschikbare en toegankelijke archeologische literatuur.

2. Assessmentrapport

2.1. Methoden, technieken en criteria

Dit assessmentrapport omvat alle informatie uit het bureauonderzoek. Om het archeologisch potentieel van het projectgebied in te schatten en een antwoord te vormen op de vooropgestelde onderzoeksvragen worden de geselecteerde bronnen (supra) geanalyseerd en besproken. Uiteindelijk worden de resultaten van de verschillende deel-assessments samengebracht tot een synthese die het mogelijk maakt een gemotiveerd advies uit brengen met betrekking tot het nut van al dan verdergezet archeologisch onderzoek. Bij onvoldoende informatie wordt er uit gegaan van bijkomende maatregelen om tot een waardevol assessment van het projectgebied te komen.

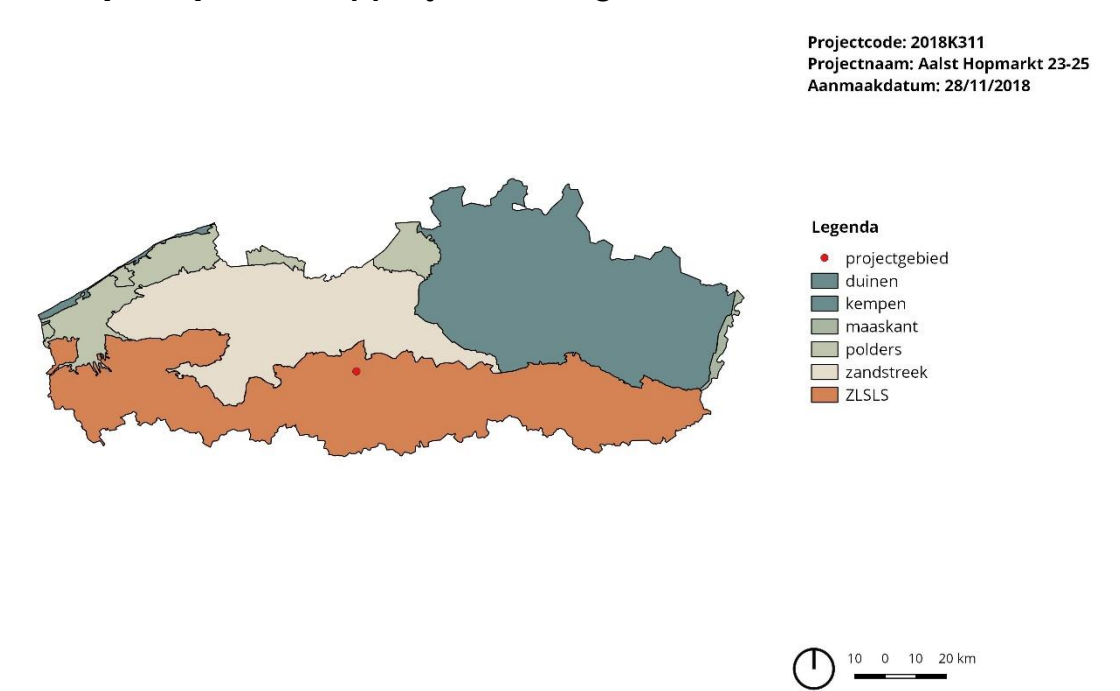
2.2. Conservatie-assessment

De digitale output van dit bureauonderzoek, gaande van de archeologienota zelf tot alle figuren, plannen, kaarten, lijsten en GIS-bestanden, wordt digitaal bewaard op twee fysieke gegevensdragers. Naast bewaring op deze fysieke media wordt een bijkomend kopij voorzien op een virtuele drager (Google Drive).

Een conservatie-assessment voor stalen of archeologisch vondstmateriaal is niet van toepassing voor dit bureauonderzoek.

2.3. Assessment van het onderzochte gebied

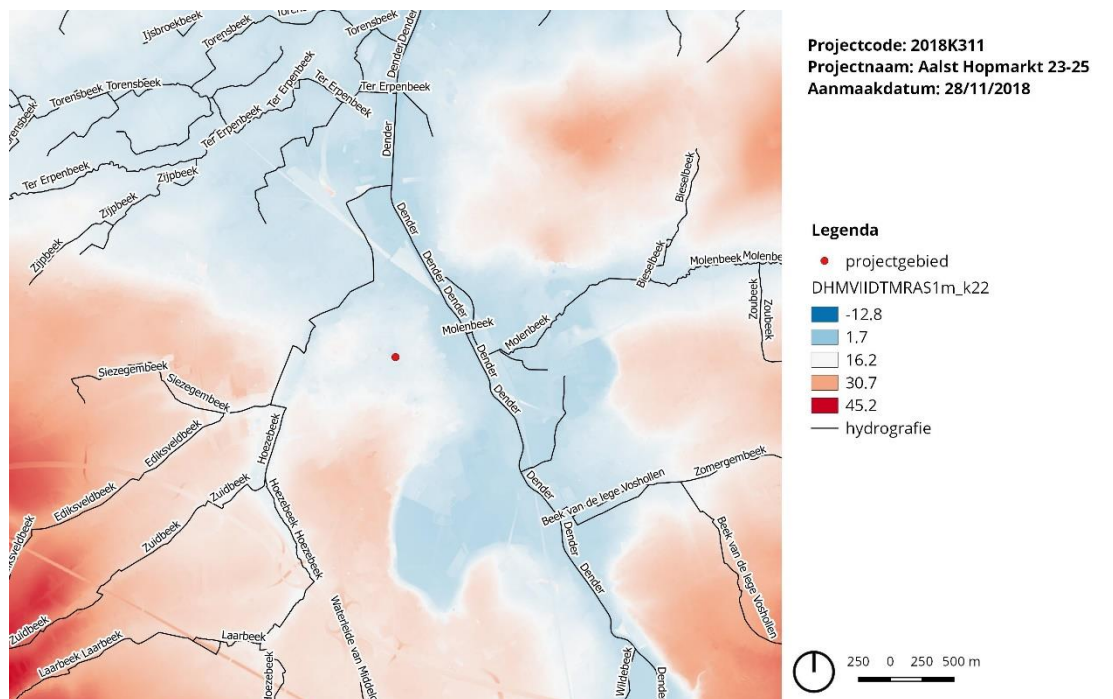
2.3.1. (Stads)landschappelijke situering

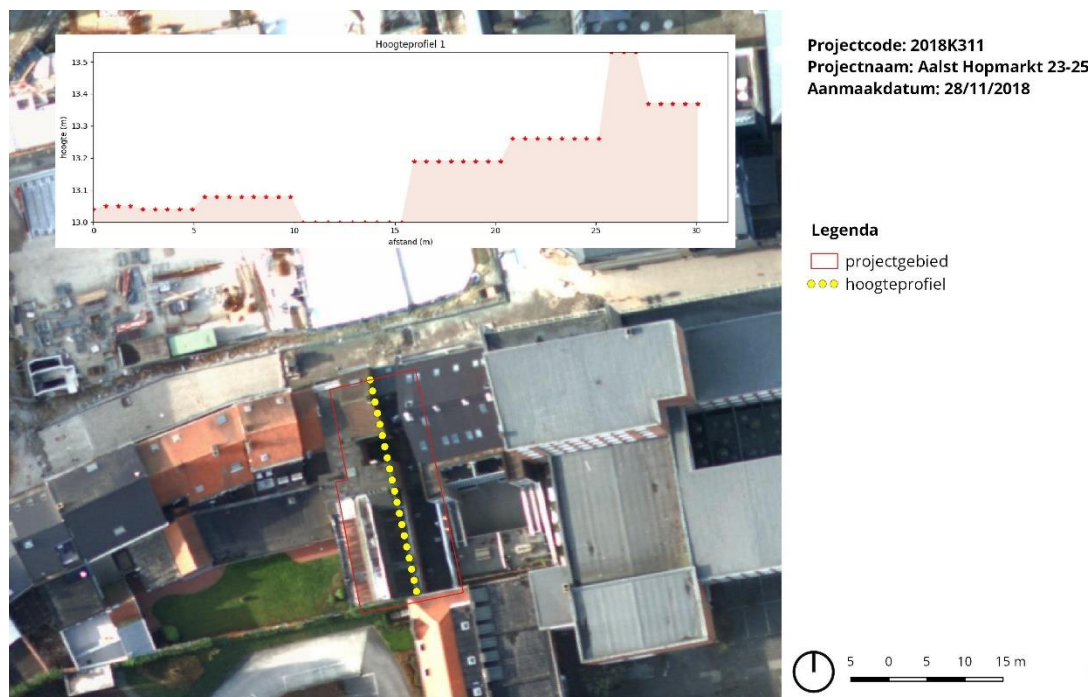
Figuur 12 projectgebied gesitueerd ten opzichte van Vlaanderen en de archeoregio's

Aalst bevindt zich in de Dendervallei. De historische stadskern situeert zich grotendeels op de linkeroever van de Dender, op de noordoostelijke uitloper van een uitgestrekte leemrug. Het gebied behoort tot de ecoregio van de Midden-Vlaamse overgangsgebieden, meer bepaald het Midden-Vlaams glooiend zandleemdistrict (Figuur 12). Het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II (DHMV II) verschaft enige informatie omtrent de geomorfologie, hydrografie en topografie van de stad (Figuur 13). De overgang van dit zandleemdistrict naar het Zuidvlaamse lemig heuveldistrict situeert zich ter hoogte van Aalst. De middeleeuwse stad heeft zich gevormd op de plaats waar één van de uitlopers van deze heuvels steil afdaalt naar de alluviale bedding van de Dender. De leemrug vormt hier een steilrand met de bedding van de Dender, die de heuvel langs het noorden en oosten begrensd. In het zuiden vormen de valleien van de Hoezebeek en de Siesegembeek de grens van de leemrug.

Aalst ligt op een hoogte tussen +10 en +20m TAW. Het hoogste punt van de stad Aalst bevindt zich tussen het centrum van Aalst en Herdersem ter hoogte van het Bosveld (ca. +30m TAW) (De Maeyer et alii 2014).

Figuur 13 het projectgebied en hydrografie op het DTM-Vlaanderen (©Geopunt)

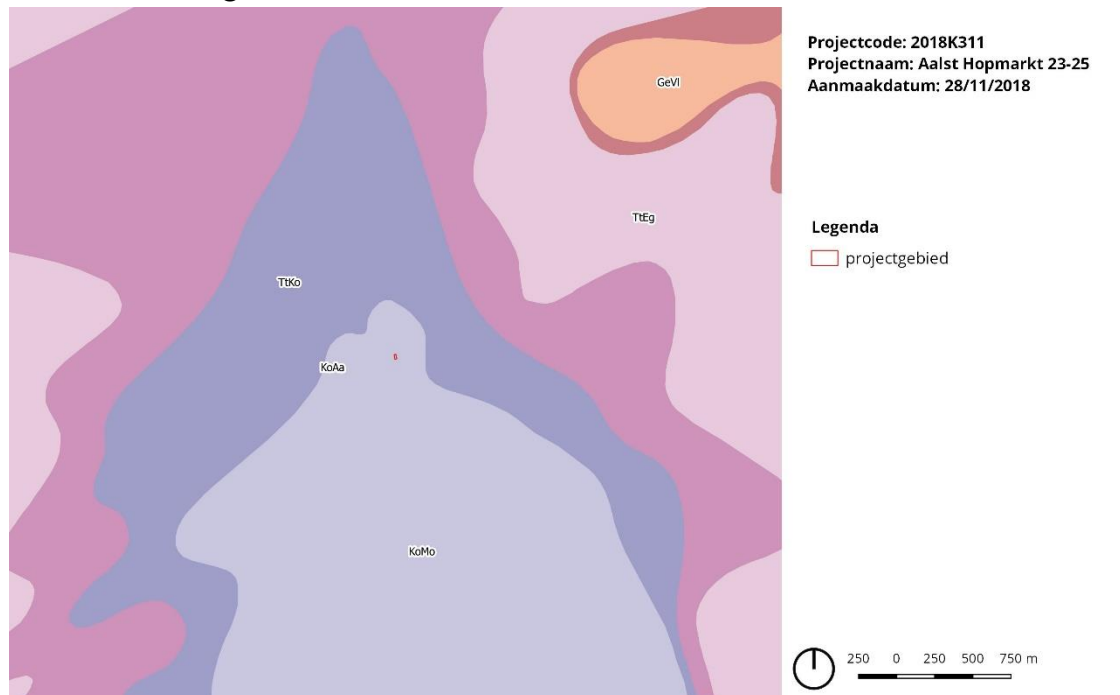
Figuur 14 het projectgebied op de orthofoto met aanduiding van het hoogteprofiel (©Geopunt)

De oorspronkelijke topografie in de omgeving van het projectgebied is grotendeels verdwenen door antropogene invloed ten gevolge van urbane ontwikkeling sinds de middeleeuwen. Het projectgebied situeert zich net ten westen van de oudste omwalde

urbane kern van Aalst (11de eeuw) en binnen de tweede stadsomwalling die werd aangelegd eerste kwart 13de eeuw (De Maeyer et alii 2014). Direct ten noorden van het projectgebied situeert zich de Hopmarkt. Dit onregelmatige grote plein groeide – na gedeeltelijk afbraak van het Karmelietenklooster in 1797 – uit de vroegere Veemarkt die al wordt vermeldt in 1313.

Met hoogteverschillen tussen +13 en +13.5 m TAW loopt het projectgebied af richting Hopmarkt (Figuur 14).

2.3.1.2. Geologie

Figuur 15 het projectgebied aangeduid op de tertiair geologische kaart (© DOV)

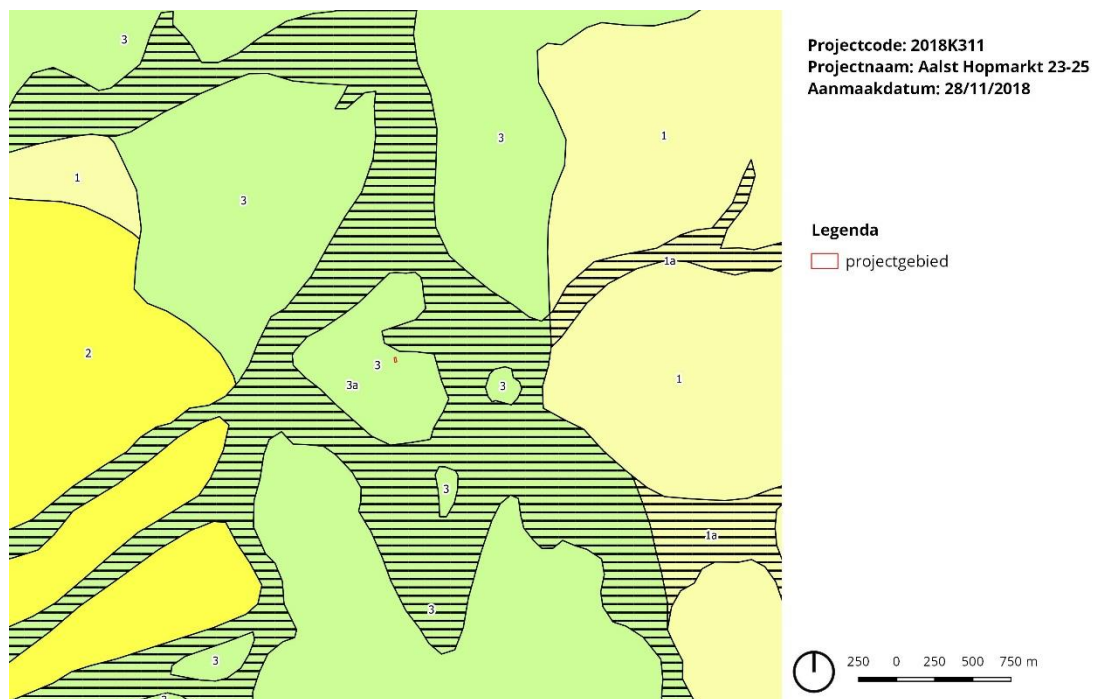
Op schaal van de geologie valt het projectgebied binnen de Tertiaire Formatie van Kortrijk (Ko) (Figuur 15), een mariene afzetting die overwegend uit kleiige sedimenten is opgebouwd. Ter hoogte van het projectgebied dagzoomt het lid van Moen (Mo) dat wordt gekenmerkt door een heterogene samenstelling. In het zuiden bestaat het uit een kleiig grof tot middelmatig silt met laagjes fijn en zeer fijn zand. In het noorden is de afzetting homogener en kleurrijker. De Formatie van Kortrijk kwam tot stand in het eoceen zo'n 35 tot 55 miljoen jaren geleden (Jacobs et al. 1996).

Op het tertiair rust het quartair pakket en dat wordt ter hoogte van het projectgebied (Figuur 16) gekenmerkt door volgende sequentie: de basis van het Weichseliaan bestaat uit fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (FLPw). Daarop rusten zandige eolische afzettingen van het Weichseliaan of het Vroeg Holoceen (ELPw). Vaak zijn er ook hellingsafzettingen uit het Quartair aanwezig (HQ) (De Moor 2000).

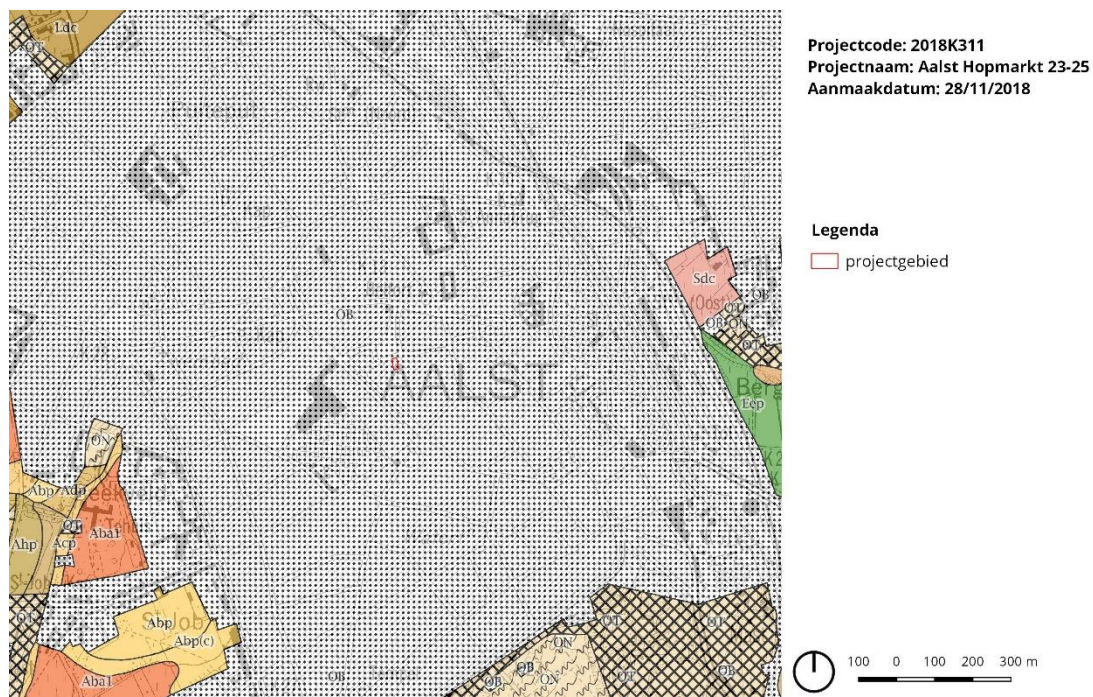
2.3.1.2. Bodemtype

Op de bodemkaart staat het projectgebied gekarteerd als bebouwde zone (OB). Men mag er van uit gaan dat hier het bodemprofiel door het ingrijpen van de mens gewijzigd of vernietigd (kunstmatige gronden) is. Er is dus geen bodemkundige

informatie beschikbaar voor het projectgebied en directe omgeving. De dichtstbijzijnde gekarteerde zones bevinden zich op ca. 800 m afstand (Figuur 17) (Van Ranst en Sys 2000).

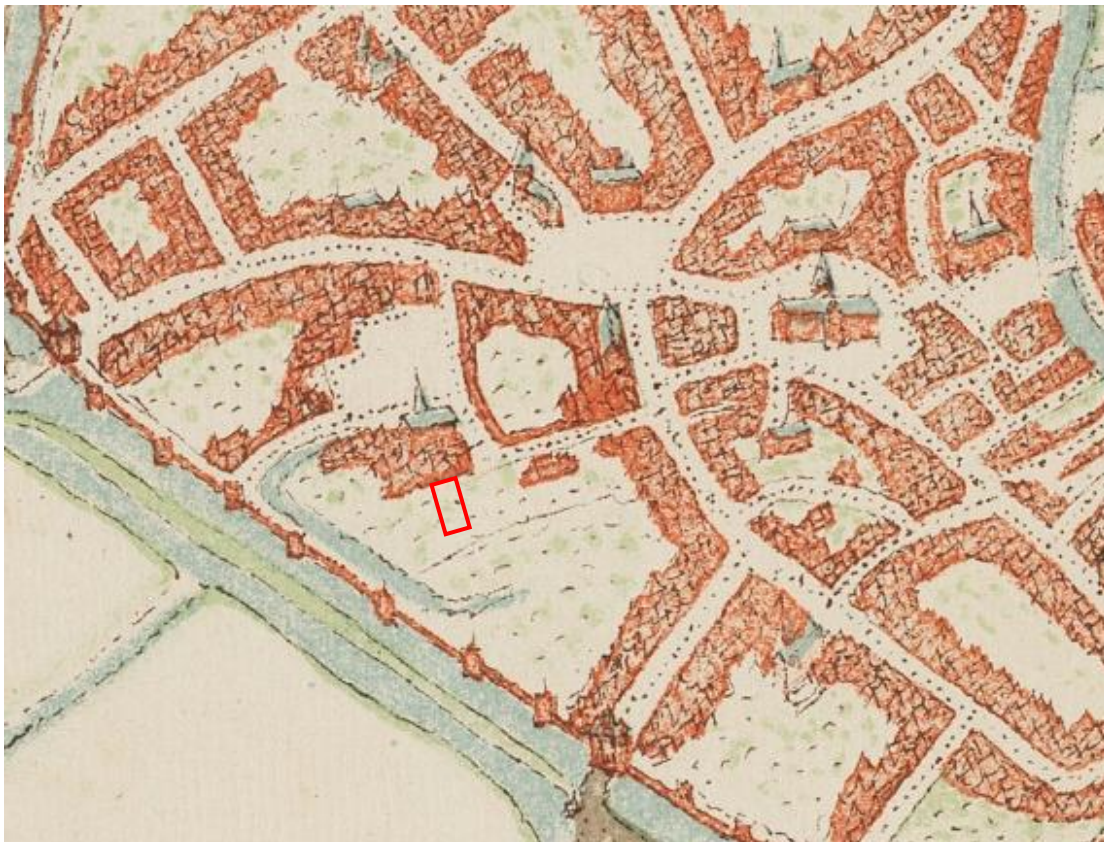
Figuur 16 het projectgebied aangeduid op de quartair geologische kaart (© DOV)

Figuur 17 de bodemtypenkaart met aanduiding van het projectgebied (© DOV)

2.3.2 Historisch-cartografische situering

Zoals reeds aangegeven groeide de huidige Hopmarkt uit de voormalige Veemarkt, een groot, onregelmatig gevormd plein gelegen aan de zuidzijde van de Nieuwstraat, in de onmiddellijke omgeving van de Grote Markt. De oudste bewaarde vermelding dateert uit 1313. De Veemarkt was kleiner dan de huidige Hopmarkt en strekte zich in de 16de en 17de eeuw uit van de Nieuwstraat in het noorden tot aan het karmelietenklooster in het zuiden. Deze situatie is nog af te lezen van de stadsplannen van van Deventer uit ca. 1559 (Figuur 20), Guicciardini uit 1581 (Figuur 21) en van Braun en Hogenbergh uit 1588 (Figuur 22). Het Karmelietenklooster werd pas gebouwd in 1497. Van de laatmiddeleeuwse huizen die zich voorheen op de plek van het klooster bevonden, hebben we geen afbeeldingen maar hun aanwezigheid is gekend uit historische en archeologische bron (zie §2.3.3. Archeologische situering).

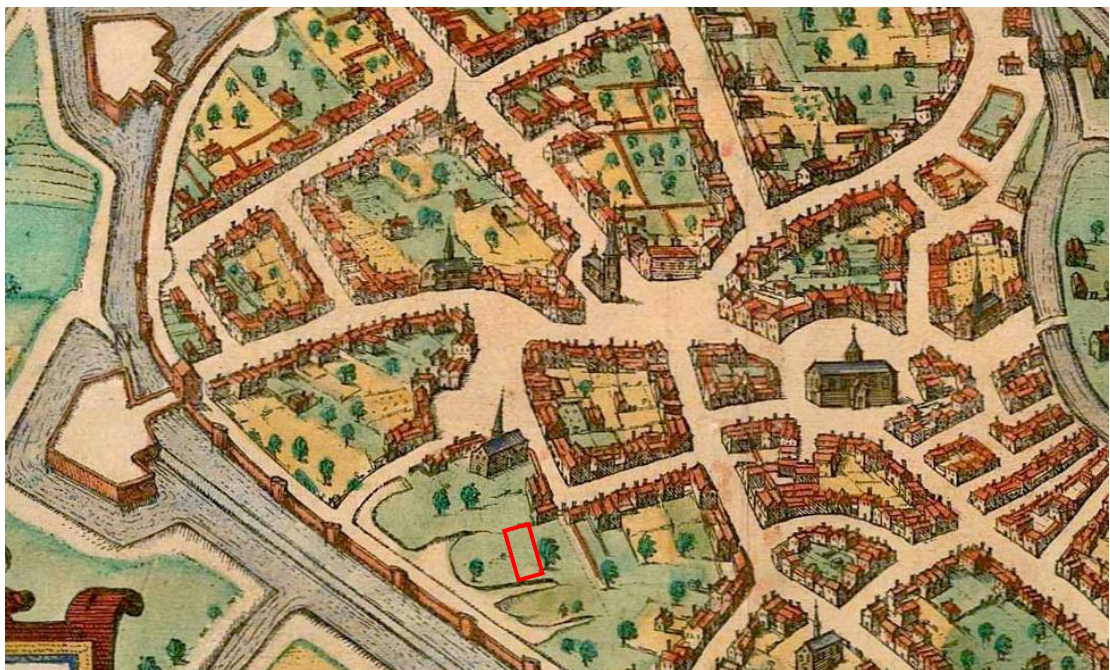
Figuur 20 het projectgebied op de Deventerkaart, ca. 1559 (©Cartesius)

Op de drie 16de eeuwse kaarten zien we vrijwel hetzelfde beeld. Het projectgebied situeert zich net ten zuiden van het klooster van de Karmelieten dat in de periode 2003-2011 vrijwel volledig werd opgegraven en waarvan de resten precies gelokaliseerd kunnen worden op het hedendaags stratenplan (zie §2.3.3. Archeologische situering). Deze zone bleef nog lange tijd onbebouwd en vermoedelijk in gebruik als hooiland. Het stadsplan van Guicciardini suggereert drassig gebied met kreekvorming in de meersen. De brede gracht ten westen van het kloosterdomein betreft een restant van een oudere site met walgracht. Een fenomeen dat vooral in de 13de-15de eeuw een bloeiperiode kende. De site met walgracht wordt in de 15de eeuwse teksten vermeld als 'de stede huus ende erve metten berghe metten walgracht'. Uit historische bron weten we dat de omgeving zelfs na aanleg van de Veemarkt nog lange tijd ruraal

gebied binnen de muren bleef met de aanwezigheid van van huizen met erven (*huijs ende erve*, 1313) en *meerschen* (1401 (De Groote en Moens 2018).

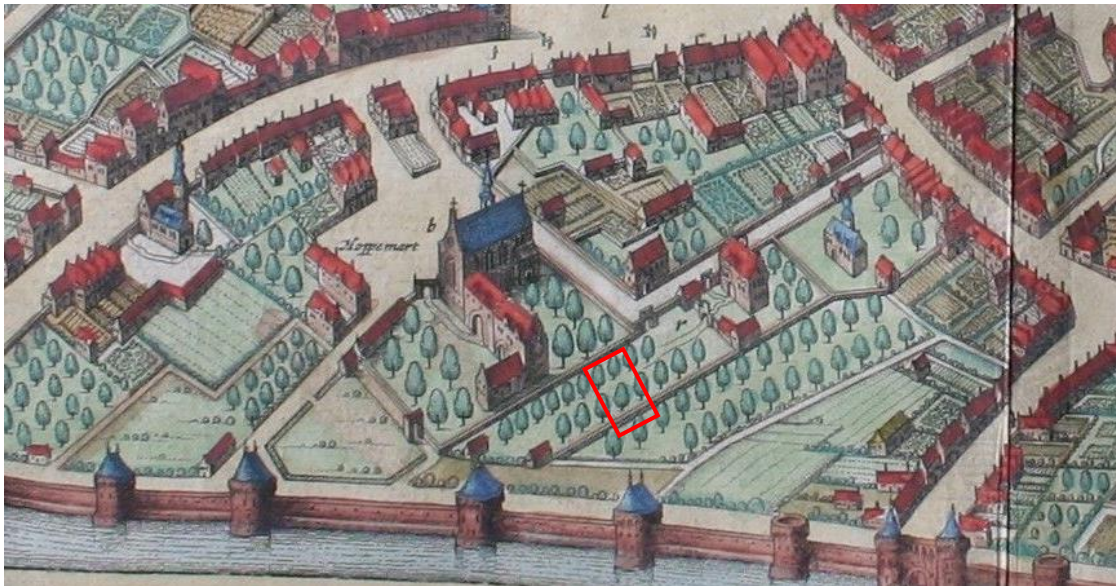

Figuur 21 het projectgebied op het stadsplan van Guicciardini, 1581 (©Cartesius)

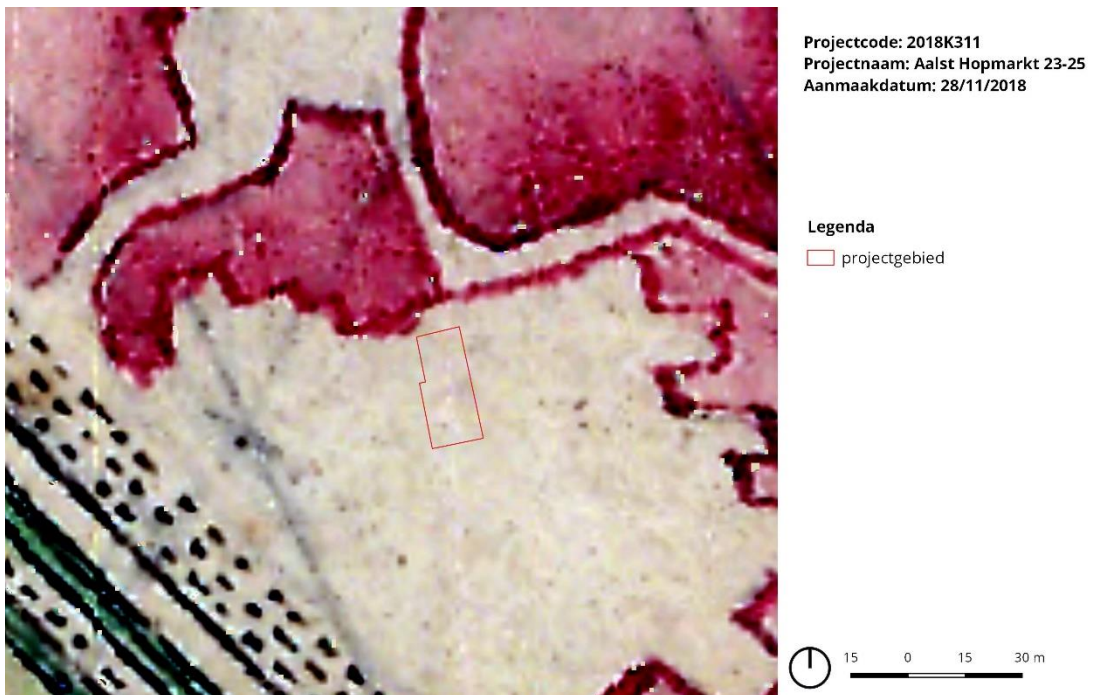

Figuur 22 het projectgebied op het stadsplan van Braun en Hogenberg, 1588 (©Cartesius)

De Hopmarkt krijgt in de geschreven bronnen diverse namen. Oorspronkelijk Veemarkt, later ook 'Vlas ende Gaeremarct' (einde 16de eeuw) of 'Olie- en Garenmarkt' in de 18de eeuw (Agentschap Onroerend Erfgoed 2017). Dit wijst op een gevarieert gebruik. Op het stadsplan van Sanderus uit 1641 staat het plein aangeduid als 'Hoppemart' (Figuur 23). Het plan toont het Karmelietenklooster in alle detail. Ter hoogte an het projectgebied situeert zich een boomgaard gevat tussen de kloostermuur en een oost-west georiënteerde tuinmuur.

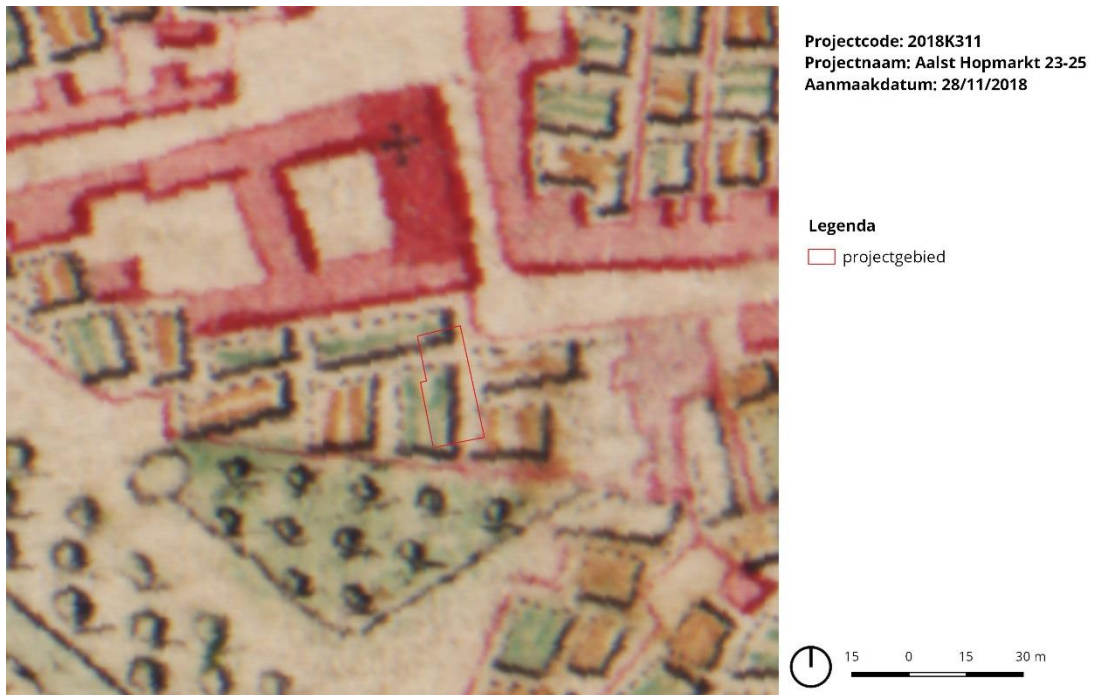
Figuur 23 het projectgebied op het stadsplan van Sanderus, 1641 (©Cartesius)

Figuur 24 Het projectgebied op de Villaretkaart (1745-1748) (©geopunt)

De Villaretkaart uit de periode 1745-1748 brengt zoals zo vaak weinig concrete informatie aan (Figuur 24). Deze militaire kaart besteedt vooral aandacht aan militair strategische elementen zoals militaire constructies en monumentale gebouwen. De kaart toont het karmelietenklooster in weinig detail. Ter hoogte van het projectgebied is er geen enkel spoor van bewoning.

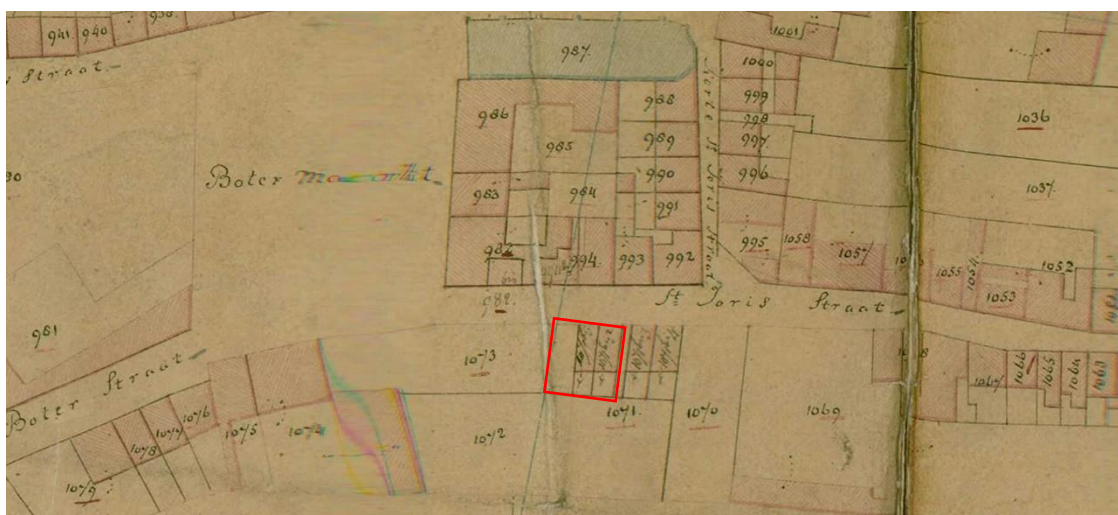
Op de Kabinetskaart van Ferraris (1771-1778) (Figuur 25) wordt het projectgebied opnieuw met meer detail ingevuld. Ter hoogte van het projectgebied vinden we een tuinzone die de plaats heeft ingenomen van de boomgaard die bij Guicciardini werd afgebeeld.

Figuur 25 het projectgebied op de kaart van Ferraris (1771-1778) (©Geopunt)

Het primitief kadaster (1830-1833) toont het projectgebied aan het begin van de 19de eeuw en na gedeeltelijke afbraak van het klooster (Figuur 26). Bij afschaffing van het klooster in 1797 verdween het westelijk deel van het klooster voor de aanleg van de Botermarkt.

De oostelijke en de zuidelijke pandgang werden opgedeeld in wooneenheden terwijl de kerk werd ingericht als schouwburg. Ter hoogte van het projectgebied bevindt zich ondertussen de twee nog bestaande panden.

Figuur 26 het projectgebied op het primitief kadaster (1830-1833) (©Cartesius)

Op de Atlas der Buurtwegen (1843-1845) (Figuur 27) zien we nu ook het derde pand verschijnen. Op Popp-kaart, opgesteld tussen 1842-1879 (Figuur 28) zien we de bebouwing gericht op de Botermarkt verder uitbreiden in westelijke richting. In het

projectgebied verandert er weinig. De topografische kaart Vandermaelen (1846-1854) biedt weinig detail (Figuur 29).

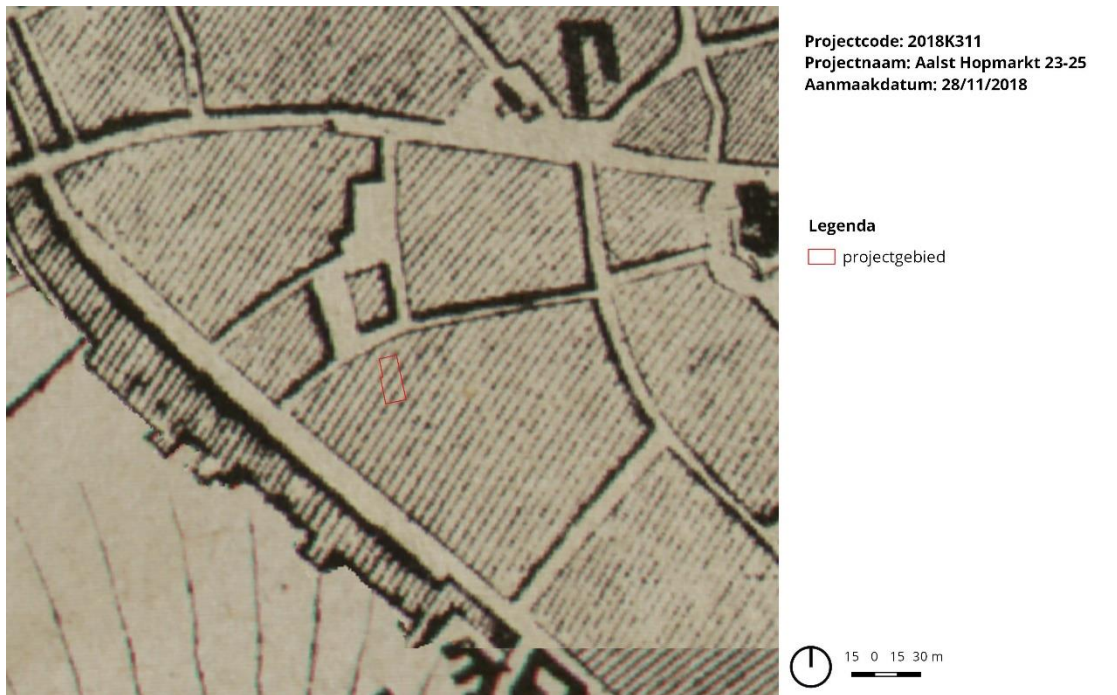

Figuur 27 het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen (1843-1845) (©Geopunt)

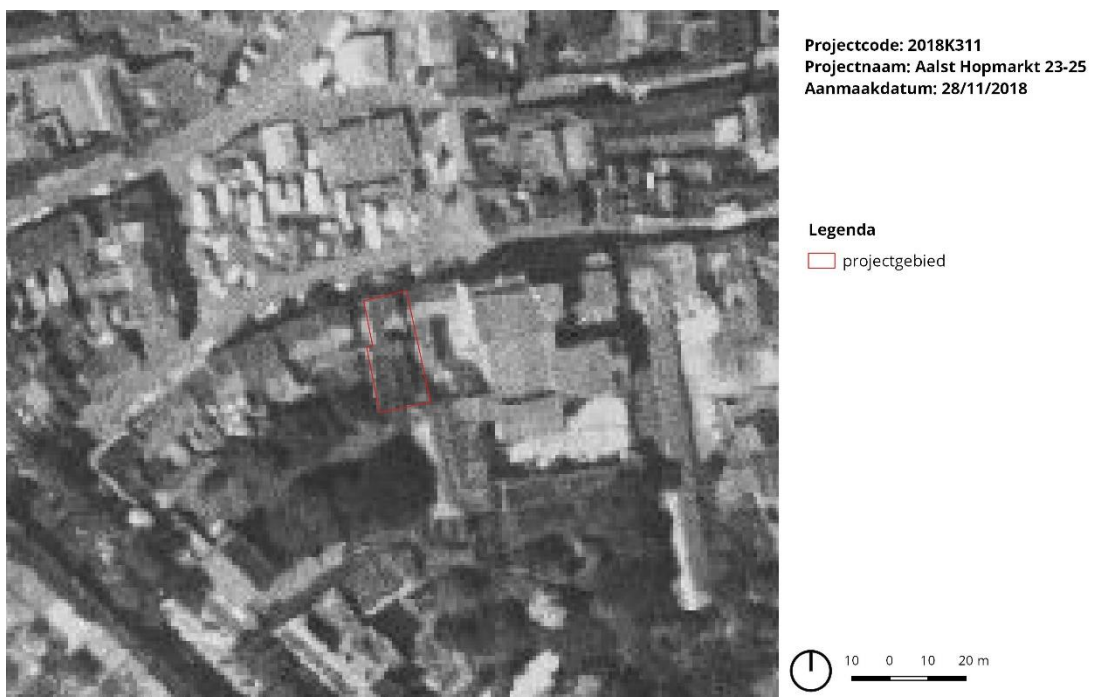

Figuur 28 het projectgebied op het Popp-kadaster (1842-1879) (©Geopunt)

In 1936 volgde de afbraak van de schouwburg en voormalige karmelietenkerk. In 1941 werd er op deze locatie een bunker opgetrokken. De resterende gebouwen van het klooster verdwenen kort na de Tweede Wereldoorlog waardoor de Hopmarkt in zijn huidige vorm tot stand kwam. Deze sloopwerken hadden geen invloed op de evolutie van het projectgebied.

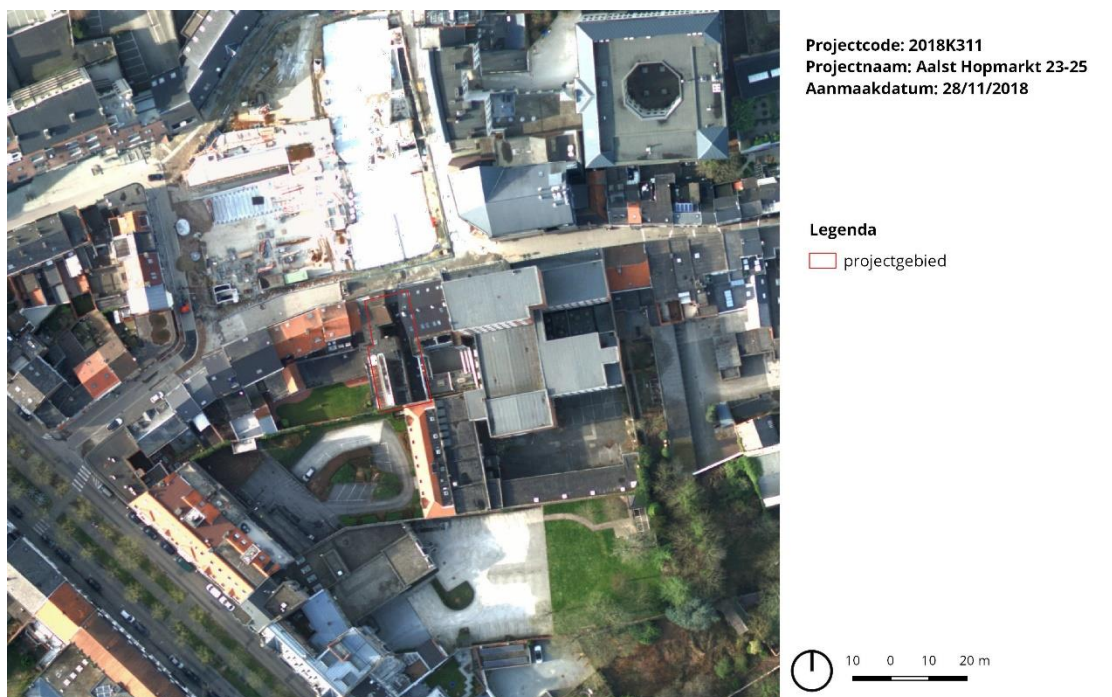

Figuur 29 het projectgebied op de topografische kaart Vandermaelen (1846-1854) (©Geopunt)

Figuur 30 het projectgebied op een orthofoto uit 1971 (©Geopunt)

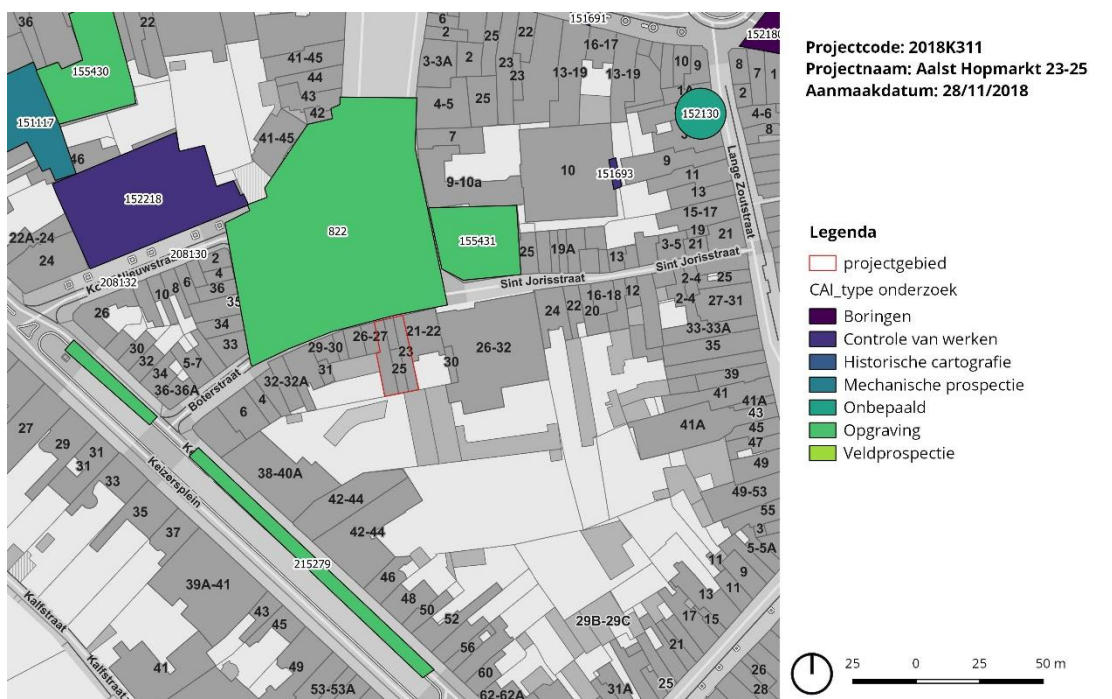
De opéénvolgende beschikbare orthofoto's informeren ons over de verder evolutie binnen het projectgebied tijdens de late 19de en 20ste eeuw. De orthofoto uit 1971 en de periode 1979-1990 (Figuur 30-31) zijn erg grofkorrelig en laten weinig detailanalyse toe. Achter de 19de eeuwse panden lijkt de koterij al ontwikkeld. De orthofoto uit de periode 2013-2015 toont de bestaande toestand. Ten noorden van het projectgebied ziet men het archeologisch onderzoek op de Hopmarkt in volle uitvoer (Figuur 32).

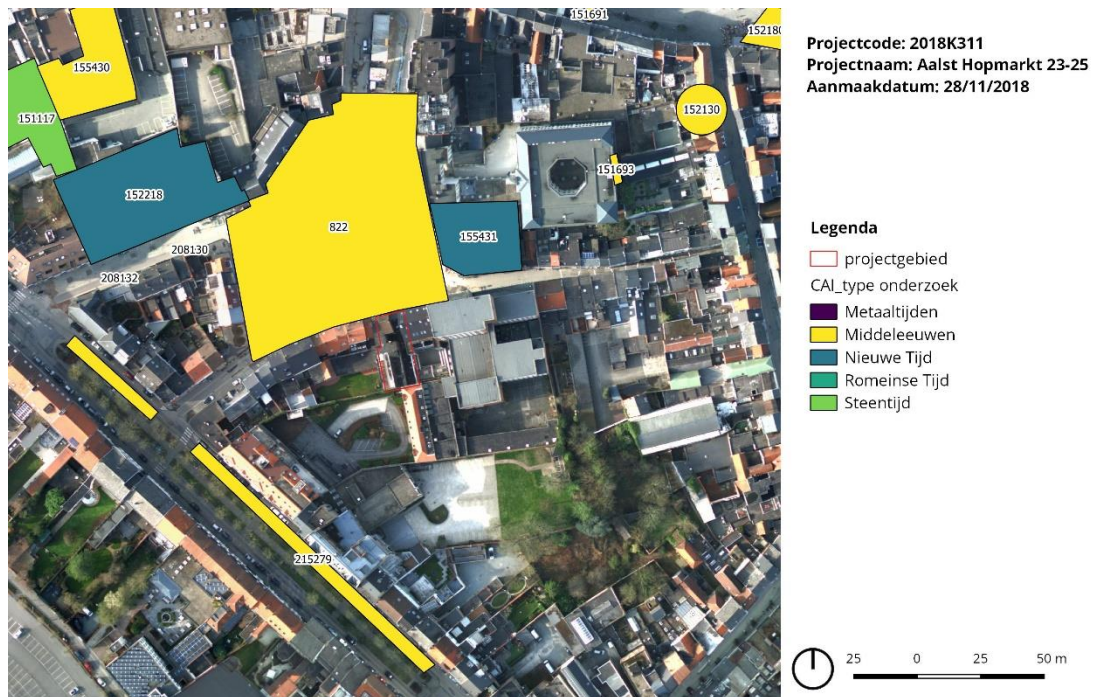
Figuur 31 het projectgebied op een orthofoto uit de periode 1979-1990 (©Geopunt)

2.3.3. Archeologische situering

De CAI vermeldt diverse waarneming in een straal van 100 m rond het projectgebied. Waarnemingen werden gedaan tijdens werfcontroles en mechanische prospectie. Opvallend is ook de verschillende volwaardige opgravingen die in de omgeving werden uitgevoerd waarbij vooral de ruime onderzoeksperimeter van de Hopmarkt in het oog springt.

Figuur 32 CAI-data op het hedendaags kadaster volgens type onderzoek (©Geopunt)

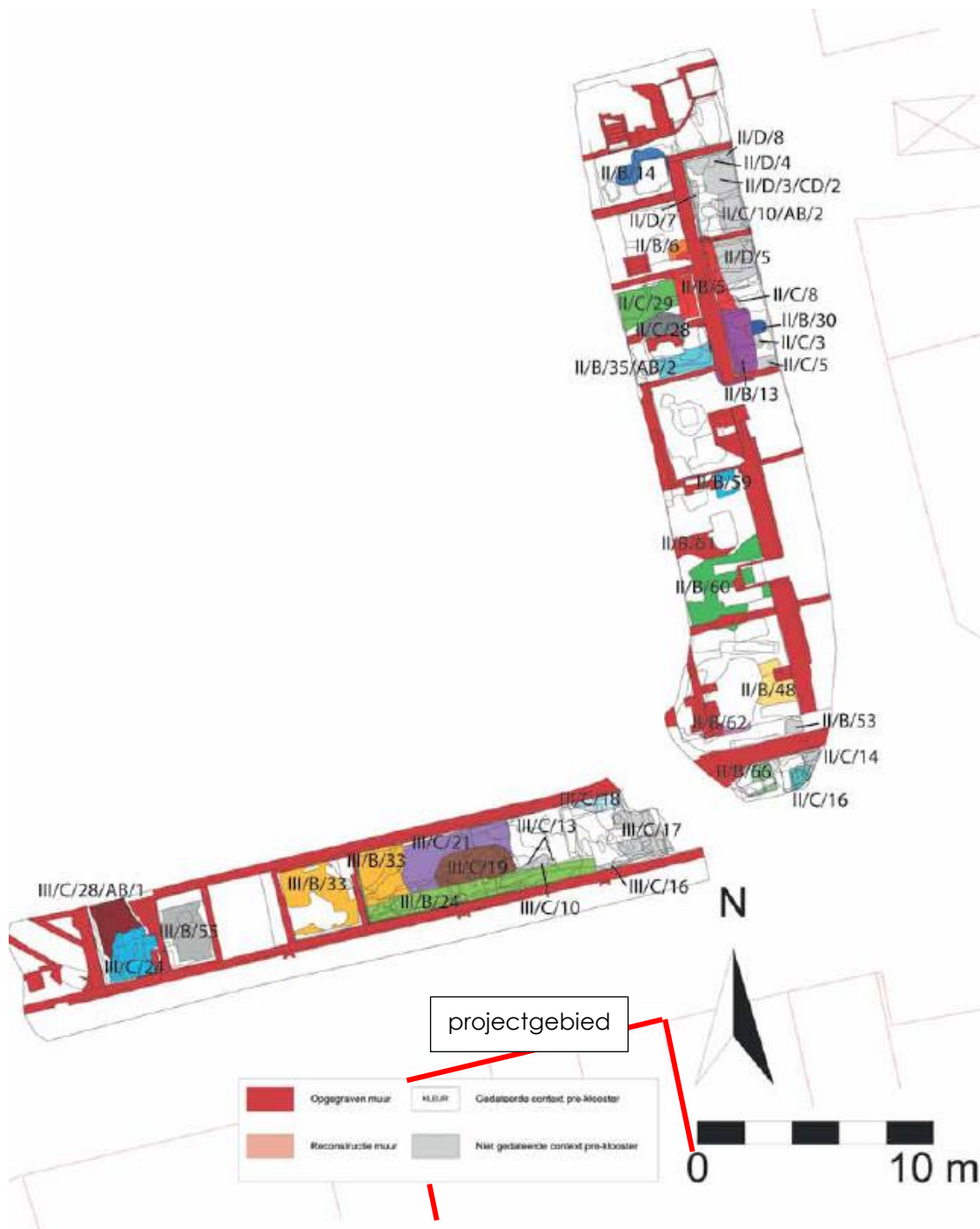
Figuur 33 CAI-data op de hedendaagse ortho volgens datering (©Geopunt)

Langs de Nieuwstraat (CAI ID 151117; 155430; 152218) kwamen een aantal vondsten aan het licht die wijzen op menselijke aanwezigheid voor de ontwikkeling van de urbane nederzetting van Aalst. Het betreft ondermeer silexfragmenten en een gepolijste bijl uit het Neolithicum; aardewerk uit de bronstijd en de late ijzertijd. Verder werden er ook sporen van laatmiddeleeuwse bewoning aangetroffen met ondermeer leemwinningskuilen en afvalkuilen. Samen met een brandlaag worden ze gelinkt aan de Aasterse stadsbrand van 1361 en de wederopbouw. De nieuwe huizen opnieuw opgetrokken in baksteen of 'versteend' in de late middeleeuwen of vroegmoderne tijd (Labiau en Vanden Borre 2010; Bouckaert 2010; De Groote 2002)

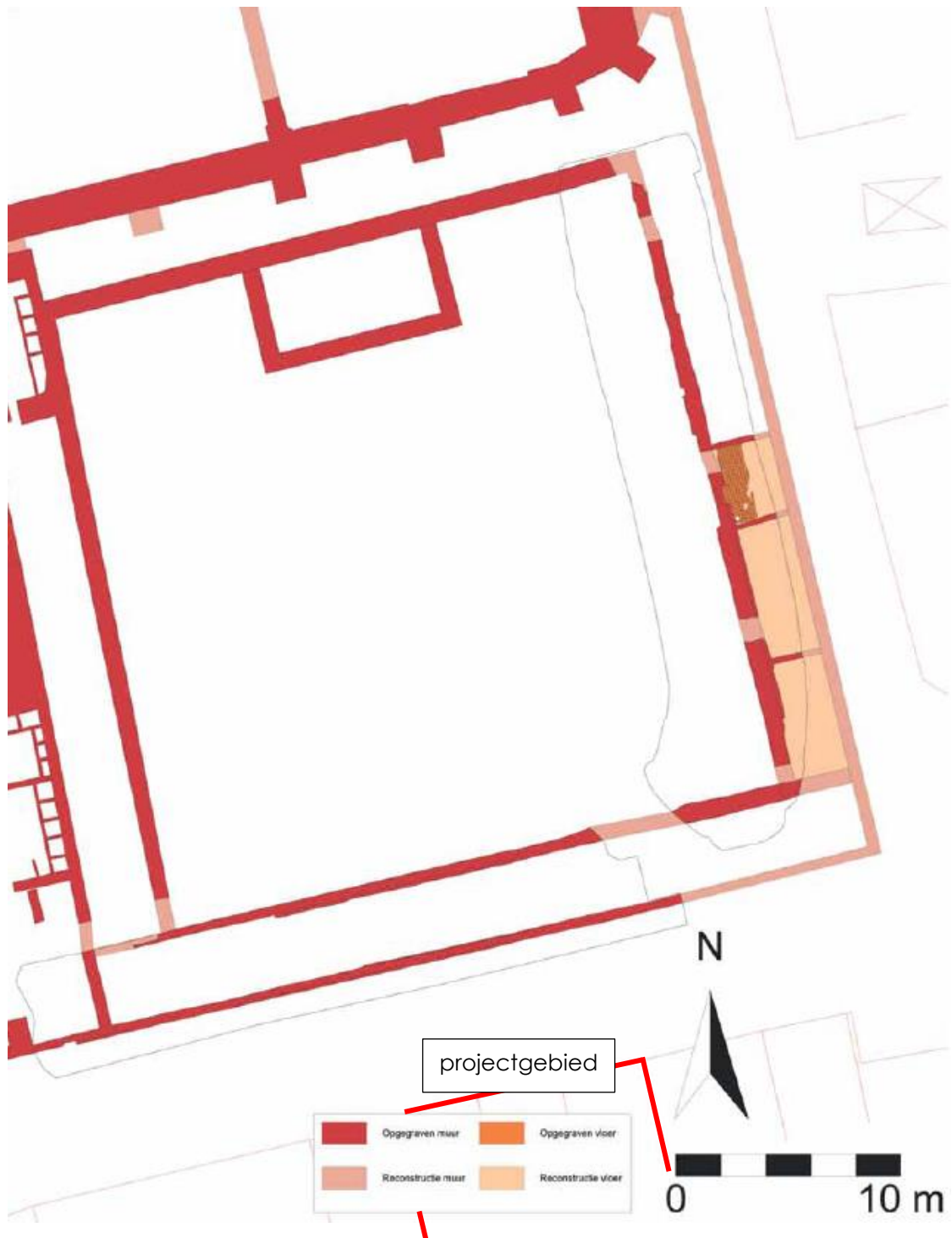
Langs het keizerplein werd de gracht van de 13de eeuwse stadsomwalling aan gesneden (CAI ID 215279) (Bartholomieux et al. 2015; Cherreté 2015).

De opgravingen op de Hopmarkt leverden sporen op uit verschillende periode (CAI ID 822; 1555431) (De Maeyer et al. 2014; De Groote en Moens 2018). Hieronder een korte beschrijving van de voornaamste vondsten met een focus op de zuidzijde van de Hopmarkt, de omgeving van het vroegere Karmelietenklooster. Een akkerlaag en enkele drainagegreppels tonen aan dat de omgeving tot in de 12de-begin 13de eeuw in gebruik was als landbouwgebied. De drainagegreppels vormden de basis voor de laat-middeleeuwse en vroegmoderne perceelstructuur. De eerste concrete sporen van bewoning op en rond de Hopmarkt dateren uit de 13de-14de eeuw met leemwinningskuilen en kuilen met verbrande leem. Daarnaast werd ook de site met walgracht aangesneden gekend uit de cartografisch bronnen. De oudste vulling van deze gracht dateert in de 14de eeuw, de recentste hoort thuis in de kloosterfase en is te plaatsen in de 17de eeuw. Deze gracht werd ook al eerder aangesneden bij beperkt onderzoek in de Korte Nieuwsstraat (CAI ID 208132; 208130) (Pede et al. 2013). Ter hoogte van het latere koor van de kerk bevond zich in de 15de eeuw het huis van een kruisboogmaker. Deze woning werd geflankeerd door minstens nog vier andere huizen en een enghienhuus, een soort van stadsschuur. Het eerste klooster wordt in 1497

gebouwd op de stedelijke gronden van het enghienhuus. Pas in de 16de eeuw komen ook de aanpalende gronden in het bezit van de Karmelieten en wordt het klooster verder uitgebreid. De geringe omvang van het oorspronkelijke kloostereigendom is deels mee bepalend geweest voor het uitzicht van het klooster dat bestond uit een kerk en een klein woongebouw. Pas in de 16de-17de eeuw ontwikkelt er zich een klooster volgens de klassieke plattegrond met vier vleugels rond een pandhof.

Figuur 34 laat-middeleeuwse huizen in het zuidelijk deel van de Hopmarkt (De Maeyer et al. 2014)

Figuur 35 laatste kloosterfase in het zuidelijk deel van de Hopmarkt (De Maeyer et al. 2014)

De resultaten van het archeologisch onderzoek op de Hopmarkt tonen aan dat het projectgebied zich ontegensprekelijk situeert ten zuiden van het kloosterdomein en de bewoning gericht op de middeleeuwse Veemarkt.

Relevant voor eventueel vervolgonderzoek is het duiden dat het muurwerk van de kloosterfase zich slechts een twintigtal centimeter onder het maaiveld bevonden. Vanaf +/- 1m onder het huidig maaiveld kwamen sporen aan het licht die de kloosterfase vooraf gingen waaronder de leemwinningskuilen. Het diepste punt van de gracht van de site walgracht situeerde zich op +/- 3,5 m onder het actuele

pleinoppervlak. De omgeving heeft weinig doelbewuste antropogene ophoging gekend (De Maeyer et al. 2014; De Groote en Moens 2018).

Figuur 36 zicht op de oostelijke pandgangmuur (links); leemwinningskuilen in vlak (rechts) (De Maeyer et al. 2014)

2.3.4. Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Het projectgebied situeert zich net ten zuiden van de Hopmarkt in Aalst. Dit onregelmatige grote plein groeide – na gedeeltelijk afbraak van het Karmelietenklooster in 1797 - uit de vroegere Veemarkt die al wordt vermeldt in 1313. De Veemarkt situeerde zich net ten westen van de oudste omwalde urbane kern van Aalst (11de eeuw) en binnen de tweede stadsomwalling die werd aangelegd eerste kwart 13de eeuw (De Maeyer et alii 2014).

De Veemarkt was kleiner dan de huidige Hopmarkt en strekte zich in de 16de en 17de eeuw uit van de Nieuwstraat in het noorden tot aan het karmelietenklooster in het zuiden. Dit Karmelietenklooster werd gebouwd in 1497. Van de laatmiddeleeuwse huizen die zich voorheen op de plek van het klooster bevonden, hebben we geen afbeeldingen maar hun aanwezigheid is gekend uit historische en archeologische bron. Deze huizen situeerden zich op de plek van de zuidelijke pandgang net ten noorden van het projectgebied.

Deze eigenlijke zone van het projectgebied bleef lange tijd onbebouwd en tot in de volle middeleeuwen in gebruik als weiland, hooiland of akkerland. Het kaartmateriaal suggereert kreekvorming in de meersen. Zowel historisch, cartografisch en archeologische gegevens wijzen op de aanwezigheid van een site met walgracht. De oudste vullingspakketen van de gracht dateren in de 14de eeuw. Afgaand op het historisch kaartmateriaal situeert het projectgebied zich centraal op het eiland van de omwalde site. Zolang het klooster functioneerde deed het projectgebied dienst als boomgaard en tuinzone. Pas in de 19de eeuw, na afbraak van het klooster en het ontstaan van de Botermarkt, verschenen er bebouwing.

De archeologische verwachting situeert zich dus vooral op vlak van sporen die de kloosterfase voorafgaan, en dan denken we voornamelijk aan volmiddeleeuwse en laatmiddeleeuwse sporen in relatie tot de site met walgracht. Ook is er kans op aantreffen van minder gedegen (grachten, greppels, muurtjes, ...) structuren die te maken hebben met tuin- en erfinrichting door de Karmelieten.

2.3.5. Synthese

Deze synthese brengt de resultaten uit het landschappelijke, archeologische en historisch-cartografisch assessment in confrontatie met de geplande werken. De beschikbare bronnen leveren voldoende informatie om de vooropgestelde onderzoeksvragen te beantwoorden:

- *Wat is op basis van de bestaande bronnen het archeologisch potentieel van het projectgebied?*

Op basis van de bestaande bronnen wordt het archeologisch potentieel van het projectgebied ingeschat als hoog. De omgeving van de Veemarkt werd in het eerste kwart 13de eeuw opgenomen binnen de stadsmuren van Aalst. Aanvankelijk ging het om ruraal gebied in gebruik als *weiland, hooiland of akkerland*. Het projectgebied situeert zich centraal op het eiland van een middeleeuwse site met walgracht. Ook is er kans op aantreffen van minder gedegen (grachten, greppels, muurtjes, ...) structuren die te maken hebben met tuin- en erfinrichting door de Karmelieten die hun klooster hadden net ten noorden van het projectgebied. De kans op oudere vondsten is eerder klein door de natte landschappelijke omgeving.

- *Wat is de bewaringstoestand van bodem en eventuele site(s) in het projectgebied?*

De bewaringstoestand is mogelijk goed. Het projectgebied kent pas vanaf de 19de eeuw enige bouwactiviteit. De 20ste eeuwse bouwactiviteit beperkt zich tot het toevoegen van koterij. Om de impact van deze bouwactiviteit te degen in te schatten is bijkomend vooronderzoek met ingreep op de bodem vereist.

- *Welke impact hebben de geplande werken op het eventuele archeologisch erfgoed?*

De impact is groot. De geplande werken voorzien in de sloop van de huidige panden en de constructie van een nieuwbouw met op het gelijkvloers een handelsruimte en overdekte parking, en op de verdiepingen een appartement (niveau 1) en een penthouse (dakniveau). Werken met de voornaamste impact zijn: (i) Sloop bestaande panden, (ii) funderingswerken nieuwbouw en (iii) aanleg riolering en RW-afvoersysteem. Type en diepgang van de fundering wordt bepaald tijdens stabiliteitsonderzoek. Daarom wordt in het assesment en advies uit gegaan van een integrale verstoring tot op de moederbodem.

- *Biedt het projectgebied een potentieel op kennisvermeerdering?*

Ja. In het verleden bleef verstoring van eventueel aanwezig archeologisch erfgoed eerder beperkt. Daartegenover staat dat de impact van de geplande werken groot is. De oppervlakte en diepgang van de potentiële verstoring, en de vermoedelijk beperkte historische verstoring biedt de kans op de nodige ruimtelijke inzichten om tot kennisvermeerdering te komen. Kennisvermeerdering die betrekking heeft op de middeleeuwse ontwikkeling van Aalst en de omgeving van de Hopmarkt. Er bestaat de kans op aantreffen van bewoningssporen van de volle middeleeuwen tot de 19de eeuw.

- *Wat is het kader waarin dit kennispotentieel kan of moet geëxploiteerd worden?*

De archeologienota op basis van bureauonderzoek wordt beschouwd als volledig. De bestaande archeologische en historische bronnen leveren informatie om aan te tonen dat het potentieel tot kennisvermeerdering hoog moet worden ingeschat. Bijkomend vooronderzoek met ingreep op de bodem is noodzakelijk om dit potentieel terdege in te schatten.

2.3.7. Samenvatting

ABS Bouwteam plant een nieuwbouw handelszaak en meergezinswoning langs de Hopmarkt te Aalst. De totale oppervlakte van de percelen betreft 378.30 m² (>300m²) en meer dan 100m² wordt geroerd door geplande werken met ingreep op de bodem. De opmaak van een archeologienota is dan ook verplicht gezien het projectgebied zich in een vastgestelde archeologische zone bevindt.

De bewaringstoestand is mogelijk ook goed. Het projectgebied kent pas vanaf de 19de eeuw enige bouwactiviteit. De 20ste eeuwse bouwactiviteit beperkt zich tot het toevoegen van koterij. Om de impact van deze bouwactiviteit ter degen in te schatten is bijkomend vooronderzoek met ingreep op de bodem vereist.

Daartegenover staat dat de impact van de geplande werken groot is. De oppervlakte en diepgang van de potentiële verstoring, en de vermoedelijk beperkte historische verstoring biedt de kans op de nodige ruimtelijke inzichten om tot kennisvermeerdering te komen. Kennisvermeerdering die betrekking heeft op de middeleeuwse ontwikkeling van Aalst en de omgeving van de Hopmarkt. Er bestaat de kans op aantreffen van bewoningssporen van de volle middeleeuwen tot de 19de eeuw

Verder archeologisch onderzoek ter evaluatie van het potentieel op kennisvermeerdering lijkt dan ook nodig.

3. Bibliografie

3.1 Literatuur

Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Hopmarkt [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/100013> (geraadpleegd op 18 december 2018).

Bartholomieux B., Taelman E., De Maeyer W., Van Cauwenbergh S., Vanholme N., Cherreté B. 2015: Aalst Vredeplein - Keizersplein. Onderzoek van de laatmiddeleeuwse omwalling (Solva Archeologierapport 9), Erpe-Mere.

Bouckaert K. 2010, Graven naar het verleden van Aalst. Het archeologisch onderzoek in de Nieuwstraat (AS Rapportage 2010-26), Mechelen.

De Groote K. Moens J. en De Block A. 2002, Bewoning uit de 12de eeuw aan de Nieuwstraat te Aalst (O.-VI.), in: Archaeologia Mediaevalis 25, 48-49;

De Groote K. en Moens J. 2018, (red.)Archeologie en geschiedenis van een middeleeuwse woonwijk onder de Hopmarkt te Aalst (Relicta Monografieën 16), Brussel.

De Maeyer W., Van Cauwenbergh S., Klinkenborg S., Taelman E. & Cherretté B. 2014, Aalst hopmarkt - fase 2 Onderzoek van de pandgangen en de poel (Solva Archeologie rapport 25), Aalst.

De Moor G. 2000, Quartairgeologische Kaart van België, Vlaams Gewest, Verklarende tekst bij het Kaartblad 22 Gent (1/50.000), in opdracht van Ministerie Vlaamse Gemeenschap, Departement EWBA Administratie Economie, Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie.

Jacobs P., De Ceukelaire M., De Breuck W. & De Moor G. 1996, Toelichting bij de geologische kaart van België. Vlaams gewest. Kaartblad 22. Gent (Schaal1: 50 000), in opdracht van Ministerie Vlaamse Gemeenschap, Departement EWBA Administratie Economie, Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie.

Labiau G. & Vanden Borre J. 2010, Archeologisch vooronderzoek Aalst Nieuwstraat, (Rapport Archeologie en Erfgoed bvba), Assenede.

Pede R., Clement C., Cherreté B. 2013: Aalst Korte Nieuwstraat. Archeologisch vooronderzoek (Solva Archeologie Rapport 34), Aalst.

Van Ranst E. & Sys C. 2000, Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart (Schaal 1:20 00), Gent.

3.2 Historisch kaartmateriaal

Braun G. & Hogenberg F. 1588, Gandavum, amplissima Flandriae urbs..., (geraadpleegd op 28/11/2018 via www.cartesius.be)

Deventer J. 1559, Atlas des villes des Pays-Bas, (geraadpleegd op 28/11/2018 via www.cartesius.be)

Ferraris J. J. F. 1771-1778, Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden, (geraadpleegd op 28/11/2018 via www.geopunt.be)

Guicciardini J. 1581, Beschrijving van de Nederlanden, (geraadpleegd op 28/11/2018 via www.cartesius.be)

Popp P. C. 1842-1879, Atlas cadastral parcellaire de la Belgique (geraadpleegd op 28/11/2018 via www.geopunt.be)

Sanderus A. 1641, Flandria Illustrata, (geraadpleegd op 28/11/2018 via www.cartesius.be)

S.N. 1843-1845, primitief kadaster (geraadpleegd op 28/11/2018 via www.cartesius.be)

S.N. 1843-1845, Atlas der Buurtwegen (geraadpleegd op 28/11/2018 via www.geopunt.be)

Villaret J. 1745-1748, Carte topographique de la partie de la Belgique comprise entre Gand et Tournay, Maestricht et Liège ..., (geraadpleegd op 28/11/2018 via www.geopunt.be)

Vandermaelen P. 1846-1854, Atlas cadastral du Royaume de Belgique (geraadpleegd op 28/11/2018 via www.geopunt.be)

4. Lijst van figuren

Figuur 1 het onderzoeksgebied voorgesteld op de topografische kaart (© geopunt) ..	4
Figuur 2 het projectgebied en de andere deelprojecten op het hedendaags kadaster (© geopunt)	4
Figuur 3 het projectgebied aangeduid op de hedendaagse orthofoto met de gebieden waar geen archeologie te verwachten valt en de grenzen van de archeologische zones (© geopunt)	5
Figuur 4 het projectgebied aangeduid op de GRB-basiskaart met de items uit de vastgestelde inventaris bouwkundig erfgoed (© geopunt)	5
Figuur 5 bestaande toestand: zicht vanop de Hopmarkt	7
Figuur 6 recente orthofoto met detail van de bestaande huizen en koterij (© geopunt)	7
Figuur 7 hedendaags kadaster met aanduiding van de bestaande kelders (© geopunt)	8
Figuur 8 bestaande toestand: niveau 0 en sneden (©ABS Bouwteam)	9
Figuur 10 Nieuwe toestand: niveau 1 (©ABS Bouwteam)	11
Figuur 11 Nieuwe toestand: niveau 2 (©ABS Bouwteam)	12
Figuur 12 projectgebied gesitueerd ten opzichte van Vlaanderen en de archeoregio's	15
Figuur 13 het projectgebied en hydrografie op het DTM-Vlaanderen (©Geopunt)	16
Figuur 14 het projectgebied op de orthofoto met aanduiding van het hoogteprofiel (©Geopunt)	16
Figuur 15 het projectgebied aangeduid op de tertiair geologische kaart (© DOV)	17
Figuur 16 het projectgebied aangeduid op de quartair geologische kaart (© DOV)..	18
Figuur 17 de bodemtypenkaart met aanduiding van het projectgebied (© DOV)	18
Figuur 18 de bodemerosiekaart met aanduiding van het projectgebied (© Geopunt)	19
Figuur 19 de bodembedekkingkaart met aanduiding van het projectgebied (© DOV)	19
Figuur 20 het projectgebied op de Deventerkaart, ca. 1559 (©Cartesius)	20
Figuur 21 het projectgebied op het stadsplan van Guicciardini, 1581 (©Cartesius)	21
Figuur 22 het projectgebied op het stadsplan van Braun en Hogenberg, 1588 (©Cartesius)	21
De Hopmarkt krijgt in de geschreven bronnen diverse namen. Oorspronkelijk Veemarkt, later ook 'Vlas ende Gaeremarct' (einde 16 ^{de} eeuw) of 'Olie- en Garenmarkt' in de 18 ^{de} eeuw (Agentschap Onroerend Erfgoed 2017). Dit wijst op een gevarieert gebruik. Op het stadsplan van Sanderus uit 1641 staat het plein aangeduid als 'Hoppemart'	

(Figuur 23). Het plan toont het Karmelietenklooster in alle detail. Ter hoogte an het projectgebied situeert zich een boomgaard gevat tussen de kloostermuur en een oost-west georiënteerde tuinmuur.	21
Figuur 23 het projectgebied op het stadsplan van Sanderus, 1641 (©Cartesius)	22
Figuur 24 Het projectgebied op de Villaretkaart (1745-1748) (© geopunt)	22
Figuur 25 het projectgebied op de kaart van Ferraris (1771-1778) (©Geopunt)	23
Figuur 26 het projectgebied op het primitief kadaster (1830-1833) (©Cartesius)	23
Figuur 27 het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen (1843-1845) (©Geopunt)	24
Figuur 28 het projectgebied op het Popp-kadaster (1842-1879) (©Geopunt)	24
Figuur 29 het projectgebied op de topografische kaart Vandermaelen (1846-1854) (©Geopunt)	25
Figuur 30 het projectgebied op een orthofoto uit 1971 (©Geopunt)	25
Figuur 31 het projectgebied op een orthofoto uit de periode 1979-1990 (©Geopunt)	26
Figuur 32 CAI-data op het hedendaags kadaster volgens type onderzoek (©Geopunt)	26
Figuur 33 CAI-data op de hedendaagse ortho volgens datering (©Geopunt)	27
Figuur 34 laat-middeleeuwse huizen in het zuidelijk deel van de Hopmarkt (De Maeyer et al. 2014)	28
Figuur 35 laatste kloosterfase in het zuidelijk deel van de Hopmarkt (De Maeyer et al. 2014)	29
Figuur 36 zicht op de oostelijke pandgangmuur (links); leemwinningskuilen in vlak (rechts) (De Maeyer et al. 2014)	30

